

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง "การบริโภคข่าวของแม่บ้าน: ศึกษาเปรียบเทียบการอ่านหนังสือพิมพ์กับการดูรายการประเภทเล่าข่าว" เป็นการศึกษาในแนววัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies) ที่มุ่งศึกษาลักษณะ พฤติกรรม และปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดการบริโภคข่าวของแม่บ้าน โดยมีแนวคิดและทฤษฎีที่นำมาเป็นแนวทางในการศึกษา อันได้แก่ แนวคิดวัฒนธรรมศึกษาว่าด้วยสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงในฐานะแม่บ้าน การวิเคราะห์ผู้รับสารตามแนววัฒนธรรมศึกษา (Audience Analysis) ทฤษฎีสตรีนิยมว่าด้วยการบริโภคสื่อ (Feminism) แนวคิดการเลือกเปิดรับสาร แนวคิดเกี่ยวกับข่าว และแนวคิดการเล่าข่าว

แนวคิดวัฒนธรรมศึกษาว่าด้วยสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงในฐานะแม่บ้าน

ในการศึกษาเรื่องสื่อกับสตรีนั้น Zoonen (อ้างถึงในกาญจนา แก้วเทพ, 2541) ได้จำแนกกลุ่มผู้สนใจศึกษาประเด็นเรื่องสื่อมวลชนกับบทบาทหญิงชายออกไปตามจุดยืนของกลุ่มสตรีนิยมแต่ละกลุ่ม ดังนี้

1. *กลุ่มสตรีนิยมแนวเสรีนิยม (Liberal Feminism)* กลุ่มนี้เห็นว่า สังคมกำลังเปลี่ยนแปลงไป แต่บทบาทของผู้หญิงยังถูกหยุดยั้งให้อยู่กับที่ ดังนั้นจึงต้องมีการพัฒนาผู้หญิงให้ก้าวหน้าตามไป กลุ่มนี้จะไม่สนใจปัญหาการวิเคราะห์ระบบสังคมโดยรวมเท่าใดนัก

2. *กลุ่มสตรีนิยมแนวก้าวหน้า (Radical Feminism)* กลุ่มนี้เห็นว่าระบบสังคมที่มีอยู่เป็นระบบถือชายเป็นใหญ่ (Patriarchal Society) ในสังคมเช่นนี้ชะตากรรมและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้หญิงจะถูกกำหนดให้มีฐานะต่ำต้อย

3. *กลุ่มสตรีนิยมแนวมาร์กซิสต์ (Marxist Feminism)* กลุ่มนี้สนใจการวิเคราะห์ระบบสังคมที่เป็นอยู่ว่า คือระบบทุนนิยมที่มีชนชั้นภายใต้ระบบนี้สถานภาพของผู้หญิงจะถูกเอาเปรียบอย่างถึงที่สุด การปรับปรุงสถานภาพของผู้หญิงจะดีขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ปราศจากชนชั้น

4. กลุ่มสตรีนิยมแนววัฒนธรรม (Cultural Feminism) กลุ่มนี้จะสนใจลักษณะทางอุดมการณ์ของความเป็นหญิงความเป็นชาย ที่ถูกวัฒนธรรมของสังคมเป็นตัวกำหนด และเห็นว่าทิศทางของการเปลี่ยนแปลงต้องมุ่งสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับวัฒนธรรมดังกล่าว

กลุ่มสตรีนิยมแนววัฒนธรรมนั้น Zoonen (อ้างถึงในกาญจนา แก้วเทพ, 2541) ตั้งข้อสังเกตว่าหนังสือด้านสตรีนิยมในช่วงทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา ได้เริ่มมองเห็นความสำคัญของการศึกษาเรื่องบทบาทชาย-หญิงในแง่ของวัฒนธรรม เพราะมองเห็นว่า วัฒนธรรมนั้นเป็นที่อยู่ของ "ระบบความเชื่อ" ร่วมกันของคนทั้งสังคม ถึงแม้ว่าจะมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในระดับใด จุดไหนก็ตาม หากระบบความเชื่อมิได้เปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงที่รากฐานก็มักยังไม่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในเรื่อง "เพศ" แล้ว ถือได้ว่าระบบความเชื่อเป็นแกนกลางแห่งการก่อร่างบรรดาความคิดต่างๆ รวมทั้งวิถีประพฤติปฏิบัติต่อกันระหว่างหญิง-ชายในแต่ละสังคมทีเดียว

กลุ่มสตรีนิยมแนววัฒนธรรม เริ่มต้นด้วยการขยายนิยามของคำว่า "วัฒนธรรม" ออกมาให้กว้างขึ้นว่า "วัฒนธรรม" นั้น นอกจากจะหมายถึงวิถีแห่งการใช้ชีวิต (Way of Life) แล้ว วัฒนธรรมยังหมายถึงเงื่อนไขและรูปแบบที่ความหมายและคุณค่าต่างๆ ถูกจัดในระบบสังคม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ การรักษาพรหมจรรย์ถูกจัดให้อยู่ในระดับสูงสุดของระบบคุณค่าความเป็นหญิง ในขณะที่อาจจะไม่ปรากฏเลยในระบบคุณค่าของความเป็นชาย เป็นต้น

เมื่อนำนิยามดังกล่าวมาประยุกต์ใช้กับเรื่องสื่อมวลชน เป็นที่น่าสังเกตว่าบรรดารายการต่างๆ ที่ผู้หญิงชอบดูชอบเปิดรับในสื่อมวลชนไม่ว่าจะเป็นละครโทรทัศน์ หนังสือนิยาย หนังสือพิมพ์ เกมสโตร์ ฯลฯ มักเป็นรายการที่มีคุณค่าน้อยทั้งสิ้น เพราะเป็นรายการที่ให้แต่ความสนุกสนานอย่างไร้สาระ สร้างแต่ความเพ้อฝันไปวันๆ ปัจจุบันนี้กลุ่มสตรีนิยมเริ่มตั้งคำถามว่า บรรดารายการเหล่านี้มีคุณค่าต่าก่อนแล้วผู้หญิงจึงเข้ามาดูทีหลัง หรือเป็นเพราะว่าพอผู้หญิงเข้ามาดูมาจับรายการอะไร รายการนั้นก็จะมีคุณค่าต่ำลงไปเลย ทั้งนี้เพราะ "เพศ" มักจะเป็นตัวกำหนดการให้คุณค่ากิจกรรมต่างๆ ในสังคม เช่น งานทำครัวที่ผู้หญิงทำอยู่เป็นประจำภายในบ้าน จะถูกถือว่าไม่มีคุณค่า แต่เมื่อผู้ชายที่ทำหน้าที่เป็น "พ่อครัวใหญ่" (Chef) นำเอางานครัวไปทำตามโรงแรมต่างๆ งานทำครัวนั้นก็กลายเป็นสิ่งที่คุณค่าขึ้นมาทันที เป็นต้น

เนื่องจากกลุ่มสตรีนิยมวัฒนธรรมนี้เป็นปีกหนึ่งในกลุ่มวัฒนธรรมศึกษา ดังนั้นจึงทัศนะหลายอย่างที่เป็นจุดร่วมกัน ดังเช่นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสื่อสารมวลชน ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า กลุ่มวัฒนธรรมศึกษาถือว่าเรื่องสื่อสารมวลชนไม่ใช่เรื่องของการถ่ายทอดข่าวสารเท่านั้น

หากแต่เป็นการสร้างระบบความหมายร่วมกันทั้งสังคม การสื่อสารมิได้เป็นเพียงพาหะถ่ายทอดวัฒนธรรมเท่านั้น หากแต่ตัวการสื่อสารนั้นเป็นตัวสร้างสรรค์วัฒนธรรม โดยเฉพาะในปัจจุบันที่เรา กำลังมีชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมแบบมีสื่อเป็นตัวกลาง (Mass-mediated culture)

ดังนั้นประเด็นในการศึกษาเรื่อง "สื่อและบทบาททางเพศ" ของกลุ่มสตรีนิยมวัฒนธรรม จึงมีบทบาทกว้างขวางกว่ากลุ่มอื่นๆ มาก เพราะกินอาณาบริเวณครอบคลุมไปถึงวิถีชีวิตทั้งผู้ผลิตและผู้รับสารรวมทั้งระบบความหมาย ระบบคุณค่าและระบบความเชื่อต่างๆ ตัวอย่างเช่น กลุ่มสตรีนิยมวัฒนธรรมจะสนใจประเด็นคำถามที่ว่า ความเป็นหญิง (Femininity) การใช้เวลาว่าง (Leisure) การบริโภคสื่อ (Consumption) 3 ตัวแปรนี้มีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร ทำไมผู้หญิงจึงบริโภคสื่อที่ช่วยพาผู้หญิงออกไปในโลกกว้าง เพื่อให้รู้เท่าทันแต่ก็มีความปลอดภัยไปพร้อมๆ กัน (เช่น นั่งดูละครโทรทัศน์ที่เสนอฉากในช่องที่นางเอกแบบดาวพระศุกรีโตขึ้นมา โดยที่ชีวิตจริงไม่เคยเหยียบย่างเข้าไปในสถานที่แบบนั้นเลย) เพราะเหตุใดวัฒนธรรมในการใช้สื่อของผู้หญิงจึงจำกัดอยู่เพียงแคंपริมณฑลส่วนตัว (Personal Sphere) และเป็นสื่อภายในบ้าน (Domestic Media) เช่น วิทยุ และโทรทัศน์ ในขณะที่ผู้ชายจะใช้สื่อนอกบ้าน (Public Media) เป็นต้น

สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงในฐานะแม่บ้าน

ความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและเพศชายทางสรีระได้นำไปสู่ความเชื่อที่ว่า ผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกันในทางอื่นๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสติปัญญา ความสามารถ ความถนัดจิตใจ และอารมณ์ ความเชื่อดังกล่าวมีอยู่มาช้านานนับพันปี ความแตกต่างดังกล่าวมักจะถูกมองว่าเป็นความแตกต่างที่มีมา "ตามธรรมชาติ" ซึ่งไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ การที่เชื่อว่าผู้หญิงมีความแตกต่างจากผู้ชายได้นำไปสู่สถานะที่ด้อยกว่าผู้ชาย เช่น ความเชื่อที่ว่าผู้หญิงเป็นเพศที่ไม่มีเหตุผล ชอบใช้อารมณ์ นำไปสู่การที่สังคมไม่ยอมรับผู้หญิงให้เป็นผู้นำเพราะมีคุณสมบัติทางเพศที่ไม่เหมาะสม ความเชื่อที่ว่าผู้หญิงไม่เก่งทางคณิตศาสตร์ ไม่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ ทำให้ผู้หญิงไม่ได้รับการสนับสนุนให้เป็นนักวิทยาศาสตร์ แพทย์ วิศวกรซึ่งเป็นอาชีพที่ร่ำรวยได้ดี และเป็นอาชีพที่มีเกียรติในสังคม และความเชื่อที่ว่าผู้หญิงมีคุณสมบัติหรือความสามารถทางเพศในการดูแลผู้อื่น เช่น เด็ก คนชรา ผู้หญิงต้องรับภาระหลักในการดูแลลูกและคนในครอบครัว แม้ว่าผู้หญิงจะต้องทำงานนอกบ้านด้วยก็ตาม (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, www.midnightuniv.org)

นักปรัชญาชาวตะวันตกที่สำคัญได้อธิบายเกี่ยวกับความเป็นชายและความเป็นหญิงว่ามีลักษณะอย่างไร และความคิดของนักปรัชญาตะวันตกเหล่านั้นได้มีอิทธิพลต่อระบบคิดทาง

การเมืองและวัฒนธรรมกระแสหลักที่ดำรงอยู่เป็นอย่างมาก ส่วนใหญ่นักปรัชญาเหล่านั้นเสนอว่า ผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกันโดยธรรมชาติ หรือมีธาตุแท้ของความเป็นหญิงเป็นชายซึ่ง ความเป็นชายนั้นอยู่เหนือความเป็นหญิง วารุณี ภูริสินธิ์ (2545: หน้า 6-11) ได้รวบรวม คำอธิบายของนักปราชญ์ชาวตะวันตกที่เกี่ยวกับลักษณะของความเป็นหญิงและความเป็นชายไว้ ดังนี้

อริสโตเติล (Aristotle) กล่าวว่า โดยธรรมชาติผู้ชายเหนือกว่าและเป็นผู้ปกครอง ส่วน ผู้หญิงนั้นด้อยกว่าและเป็นผู้ถูกปกครอง และผู้หญิงคือผู้ชายที่เสื่อมสมรรถภาพ (impotent men) และเสนอถึงความแตกต่างของผู้หญิงและผู้ชายไว้ว่า ผู้หญิงมีความนุ่มนวลกว่าผู้ชายในการจัดการ เรื่องต่างๆ มีความตั้งใจในการดูแลเด็กมากกว่า ผู้ชายเหมาะที่จะเป็นผู้บังคับบัญชาผู้หญิงเหมาะที่จะเป็นผู้เชื่อฟัง นอกจากนี้ อริสโตเติล ยังมองว่าสิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่นๆ คือ ความเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งผู้หญิงและทาสจะไม่มีคุณสมบัติข้อนี้ ดังนั้นผู้หญิงที่เป็นภรรยาจึงมีหน้าที่ในการ ผลิตทายาท และช่วยจัดหาสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เพื่อให้ผู้ชายที่ไม่ใช่ทาสจะได้ทุ่มเทชีวิตใน การพัฒนาสติปัญญาและจุดมุ่งหมายทางการเมือง

เพลโต (Plato) มองว่า ผู้หญิงมีหน้าที่อยู่ในครัวเรือน เพราะผู้หญิงมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะ อยู่บ้านเลี้ยงลูก ส่วน ค้านท์ (Kant) กล่าวว่า จุดมุ่งหมายหลักของชีวิตผู้หญิงคือการเป็นภรรยา แต่สำหรับผู้ชายคือการพยายามเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบมากขึ้น ตามธรรมชาติแล้วความดีงาม ของผู้หญิงอยู่ที่ความสวยงาม ส่วนของผู้ชายอยู่ที่ความมีศักดิ์ศรี ขณะที่ความนึกคิดของผู้หญิง ไม่ได้อยู่ที่เหตุผลแต่อยู่ที่ความรู้สึก เฮเกล (Hegel) เสนอคล้ายคลึงกันว่า ชีวิตทั้งหมดของผู้หญิงอยู่ที่ ครอบครัแต่สาระของชีวิตของผู้ชายอยู่ที่รัฐและอาชีพ ครอบครัเป็นเพียงบางส่วนของผู้ชาย เท่านั้น นอกจากนี้เฮเกลยังมองว่า ผู้หญิงขาดความสามารถในเรื่องของเหตุผลและมีพฤติกรรมอยู่ บนพื้นฐานของความรู้สึกและความคิดเห็น เช่นเดียวกับกับ โชเพินเฮาเวอร์ (Schopenhauer) ที่ มองว่า ผู้หญิงเหมาะที่จะทำหน้าที่ดูแลและสอนเด็ก เพราะพวกเธอเองก็เป็นเด็ก มีนิสัย หละหลวม คิดอะไรสั้นและแคบ มีความสามารถในเรื่องเหตุผลน้อยและไม่มีความเข้าใจเรื่อง ความยุติธรรม สิ่งที่เราให้ความสนใจมีเพียง ความรัก การเอาชนะ และทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการแต่งตัว การเดินว่า การที่ผู้หญิงมีสถานภาพทางสังคมและจิตวิญญาณต่ำกว่าผู้ชาย เป็นผลจากการที่ ผู้หญิงมักจะเชื่อมโยงอยู่กับอารมณ์ความรู้สึก (sensuality) และธรรมชาติ

ในงานเขียนเรื่อง Emile ของรุสโซ Rousseau, 1995 (อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินธิ์, 2545) เสนอว่าผู้ชายจำเป็นต้องเป็นผู้ควบคุม โดยอ้างว่า ผู้หญิงเป็นที่มาของความรัญจวนใจทางเพศ

ความรักเป็นที่มาของความรัญจวนใจ ซึ่งธรรมชาติได้ให้อำนาจแก่ผู้หญิงในการกระตุ้นความรัญจวนใจของผู้ชาย และถ้าเมื่อใดผู้ชายพึ่งพาผู้หญิงเพื่อความรักเมื่อนั้นผู้ชายก็จะหมดอิสรภาพ เพราะผู้ชายที่เป็นอิสระต้องมีเหตุผลไม่ถูกครอบงำด้วยความรัญจวนใจ ดังนั้นจึงจำเป็นที่ผู้ชายต้องควบคุมผู้หญิงโดยการทำให้เธอเป็นแม่และภรรยา และในส่วนของครอบครัวรัฐโซกล่าว่า เป็นธรรมชาติที่ผู้เป็นพ่อควรจะเป็นผู้บังคับบัญชา และผู้หญิงถูกสร้างมาให้ยอมและอดทนแม้แต่ความอยุติธรรมจากผู้ชาย ผู้ชายควรจะมีเข้มแข็งและเป็นฝ่ายกระทำ ขณะที่ผู้หญิงควรจะมีอ่อนแอและเป็นฝ่ายรองรับ เมื่อผู้ชายไม่มีผู้หญิงเขาจะอยู่ได้ดีกว่าผู้หญิงที่อยู่โดยไม่มีผู้ชาย เพราะผู้หญิงไม่สามารถเติมเต็มจุดหมายในชีวิตได้ถ้าปราศจากความช่วยเหลือ ความปรารถนาดี ความเคารพจากผู้ชาย ผู้หญิงพึ่งพาความรู้สึกของผู้ชายเพื่อการดำรงอยู่ ทั้งหมดนี้เป็นกฎของธรรมชาติ

จอห์น ล็อก (John Locke) นักปรัชญาอีกท่านหนึ่งก็เห็นเช่นเดียวกันว่า ผู้ชายเป็นเจ้าของทุกอย่างในครอบครัวรวมถึงภรรยาและคนรับใช้ ผู้หญิงถือเป็นทรัพย์สินส่วนหนึ่งของผู้ชาย ผู้หญิงไม่สามารถเป็นเจ้าของทรัพย์สินและไม่สามารถมีสิทธิเป็นพลเมืองเต็มขั้น และเนื่องจากภรรยาเป็นส่วนหนึ่งของทรัพย์สิน การใช้สิทธิทางการเมืองต้องใช้ผ่านสามี ซึ่งมีผลทำให้ผู้หญิงตะวันตกมีสิทธิเลือกตั้งทางการเมืองหลังผู้ชายหลายปี และต้องผ่านการต่อสู้เรียกร้องอย่างมาก (อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545)

รูธเวน (Ruthven) (อ้างในภัทรพร หงษ์ทอง, 2538) กล่าวว่า สภาพความเป็นเด็กหญิงไปสู่การเป็นสตรีนั้น มิใช่การเปลี่ยนแปลงด้านสรีระหรืออายุของเธอเท่านั้น แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มาจากกระบวนการทางวัฒนธรรมซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้หญิงเองว่า เธอคิดเกี่ยวกับตนเองอย่างไร กระบวนการขัดเกลาทางสังคม การอบรมบ่มเพาะทางสังคมจะกำหนดว่า ผู้หญิงควรจะทำอย่างไรกับชีวิตของตนเอง

ตามความเชื่อแบบตะวันตก ความเป็นชายถูกจัดให้อยู่ในปริมนทลของความเป็นเหตุเป็นผลและความเป็นหญิงถูกจัดอยู่ในปริมนทลของธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นฐานทางปัญญาหลักอันหนึ่งในการครอบงำผู้หญิงในวัฒนธรรมตะวันตก ในขอบเขตของความเป็นเหตุเป็นผลหรือขอบเขตของความเป็นชายจะขัดแย้งและไม่รวมถึงเรื่องของอารมณ์ ความรัญจวนใจ ธรรมชาติ ประสบการณ์ ศรัทธา ความบ้า ขอบเขตของความเป็นชายหมายถึง ชีวิตสาธารณะ การผลิต ชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งขัดแย้งกับขอบเขตของความเป็นหญิงที่เป็นเรื่องส่วนตัว ชีวิตในบ้าน และการสืบพันธุ์ ความเป็นหญิงถูกใช้เป็นตัวแทนของธรรมชาติและปัจเจกบุคคลซึ่งตรงข้ามกับความเป็นชายที่เป็นสังคมและวัฒนธรรม Plumwood, 1990 (อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545)

กาญจนา แก้วเทพ (2540) อธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพศหญิงและเพศชายว่าเป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะไม่เท่าเทียมกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และไม่ว่าสังคมจะเปลี่ยนไปแค่ไหน ความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศก็ยังเป็นปัญหาคู่โลกต่อไป ถึงแม้ว่าอาจมีการเปลี่ยนแปลงด้านเนื้อหาไปบ้าง แต่ทว่าสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ก็คือ การเอาตัวเอาเปรียบระหว่างเพศนั่นเอง

ความคิดในเรื่องความแตกต่างทางเพศ และการปลุกฝังค่านิยมในเรื่องของบทบาททางเพศนี้ ได้นำไปสู่การถือระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) หรือปิตาธิปไตย เป็นระบบอำนาจที่ผู้ชายโดยรวมมีเหนือผู้หญิงโดยรวม เป็นระบบที่ผู้หญิงถูกกดขี่โดยผู้ชาย Adrienne Rich (อ้างถึงใน พรพิไล ฅมั่งรักษ์สัตว์, 2539) กล่าวว่า การถือระบบชายเป็นใหญ่เป็นอำนาจของผู้ชายทางครอบครัว สังคม อุดมการณ์ ระบบการเมือง โดยผ่านการใช้อำนาจ การกดขี่โดยตรง หรือพิธีกรรม ประเพณี กฎหมาย ภาษา ขนบธรรมเนียม สำนวนโวหาร การศึกษา การแบ่งงานกันทำ ทั้งหลายเหล่านี้ได้มีส่วนบังคับและกำหนดบทบาทที่ผู้หญิงควรทำหรือไม่ควรทำในลักษณะที่ผู้หญิงตกอยู่ภายใต้ผู้ชาย ดังงานเขียนของ Virginia Woolf (อ้างถึงใน ศิริรัตน์ ทวีเลิศนิธิ, 2534) ในเรื่อง A Room of one's Own (1929) ซึ่งเป็นนวนิยายที่สะท้อนให้เห็นภาพของผู้หญิงว่า “ผู้ชายเป็นผู้สร้าง สังคมเป็นผู้กำหนด”

“..... ในจินตนาการ เธอคือบุคคลที่สำคัญที่สุด แต่ในความเป็นจริง เธอไร้ค่า ไร้ความหมาย เธอปรากฏกายโลดแล่นไปในโลกวรรณกรรมบนหน้ากระดาษหน้าแล้วหน้าเล่า เธอคือทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ในความเป็นจริง เธอคือทาสของเด็กผู้ชายคนไหนก็ได้ที่พ่อแม่เขาขัดเยียดแหวนใส่ไว้ที่นิ้วของเธอ ถ้อยคำแสนหวานเสนาะเพราะพริ่งและความคิดลุ่มลึกในวรรณคดีไหลหลังพรุ่งพรั่งออกจากริมฝีปากของเธอ แต่ในชีวิตจริงๆ เธอเกือบอ่านไม่ออก สะกดไม่ได้และเป็นเพียงสมบัติชิ้นหนึ่งของสามี....”

ในวรรณคดีทั้งปวงนั้นได้สั่งสอนอบรมให้สตรีเป็นข้าทาสของผู้ชายแต่เพียงอย่างเดียว กวีอย่าง “สุนทรภู่” ท่านสอนผู้หญิงแต่กันครัว เช่น สุภาพสตรีสอนหญิงคนหนึ่ง ดังว่า

“ระวังดูเรือนเหย้าและข้าวของ
จะบกพร่องอะไรที่ไหนนั้น
เห็นไม่มีแล้วอย่าอ้างว่าช่างมัน
จงผ่อนผันเก็บเต็มให้เต็มลง”

เช่นเดียวกันกับสังคมหลายๆ สังคมที่มีแนวคิดหลักแบบชายเป็นใหญ่และเชื่อว่าผู้หญิงควรอยู่ในบ้านคอยดูแลปรนนิบัติลูกและสามีซึ่งถือเป็นบรรทัดฐานทางสังคม ถึงแม้ว่าหญิงผู้นั้นจะมีอาชีพการงานของตนเองแต่เธอก็ยังคงต้องทำงานบ้านและดูแลลูกดูแลสามีเช่นเดิม สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงไทยแทบจะไม่มีอะไรที่แตกต่างจาก สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงในนวนิยายของวูล์ฟเลย ในวัฒนธรรมไทยโบราณ หญิงใดที่มีสามีแล้วย่อมถือว่าเป็นสมบัติของสามี จะเห็นได้จากกฎหมายในสมัยอยุธยาที่ระบุไว้ว่า “หญิงเป็นควาย ชายเป็นคน” หรือขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยที่อบรมสั่งสอนกันมาตลอดว่า

ให้ผู้หญิงตามหลังผู้ชาย

ให้เป็นทาสเป็นข้าช่วงใช้

ให้ปรนนิบัติผู้ชาย

ให้สงบเสงี่ยมเจียมตัว

ให้เรียบร้อยดั่งผ้าพับไว้

ให้ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง

สิ่งเหล่านี้เมื่อลองพลิกดูสุภาสุภาษิตสอนหญิงก็จะมองเห็นเด่นชัดทีเดียวว่า ท่านสอนให้ผู้หญิงเป็นทาสมากกว่าที่จะเป็นผู้นำ เพราะฉะนั้นการปลูกฝังความคิดเช่นนี้เองจึงทำให้ผู้ชายทั้งปวงเห็นผู้หญิงเป็นเพียงเครื่องเล่น และกำหนดขอบเขตของสตรีเอาไว้ในฐานะข้าช่วงใช้ตนแต่เพียงอย่างเดียว ข้อปฏิบัติทั้งปวงที่ผู้ชายกำหนดเอาไว้แต่สมัยโบราณนั้นก็กำหนดหน้าที่ให้ผู้หญิงเป็นเพียงผู้บำเรอความสุขของตน เช่น ตื่นก่อนนอนที่หลัง เพื่อที่จะคอยเตรียมน้ำท่า ข้าวปลาอาหาร นอนที่หลังเพื่อที่จะจัดแจงดูแลทุกอย่างให้เรียบร้อย (อนันต์ สายศิริวิทย์, 2518) ดังคำกลอนตอนหนึ่งในวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผนที่กล่าวถึงสตรีที่มีสามีว่า

“อันหญิงดีที่เป็นภรรยา กำหนดไว้ในตำราว่าเป็นสี่
หนึ่งเลี้ยงดูภักศดาด้วยปราณี หนึ่งร่วมทุกข์สามีเสมอกัน
หนึ่งนั้นเคารพนบนอบผัว หนึ่งยอมตัวให้ใช้ไม่เด็ดขันธ์
จึงอยู่เย็นเป็นสุขทุกคืนวัน ด้วยผัวนั้นวางใจที่ในตัว”

ที่สำคัญที่สุดคือ การที่ผู้หญิงเองก็กลับยอมรับเอาความคิดและความเชื่อดังกล่าวเป็นต้นแบบ ประพฤติตน ปฏิบัติตน ตามที่สังคมของผู้ชายปรุงแต่งขึ้นมาว่าเป็นสิ่งที่ชอบธรรม และควรปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง สิ่งเหล่านี้เลยกลายเป็นชีวิตประจำวันของผู้หญิงที่ต้องรับผิดชอบงานบ้านงาน

เรือน ขนบธรรมเนียมอย่างนี้ได้ทำให้ผู้หญิงขาดความเป็นตัวของตัวเองและผูกชีวิตของตนไว้เพียงแค่เตาไฟในครัว แม้ว่าสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วแต่ความเชื่อเก่าๆ ก็ยังคงตกตะกอนนอนกันเป็นจิตสำนึกว่า สตรีมีหน้าที่สำคัญที่จะต้องเป็นผู้ตามสามี ปรนนิบัติลูกและสามีให้มีความสุข

ทั้งในอดีตและปัจจุบันดูเหมือนว่าโลกทั้งหมดที่เป็นของผู้หญิงคือ "บ้าน" นับแต่เป็นเด็กผู้หญิงก็มักจะถูกปลูกฝังให้รู้จักบทบาทและหน้าที่ของลูกผู้หญิงที่ดีผ่านการเล่นชนิดต่างๆ เช่น หม้อข้าวหม้อแกงที่เด็กผู้หญิงมักจะสวมบทบาทเป็น "แม่บ้าน" ที่คอยดูแลจัดหาอาหารให้กับครอบครัว และเมื่อโตขึ้นผู้หญิงก็ยังคงบทบาทแม่บ้านที่เคยเล่นเมื่อยังเด็ก ถึงแม้ว่าปัจจุบันผู้หญิงต้องออกมาทำงานนอกบ้าน แต่งานบ้านก็ยังถือเป็นภารกิจหลักโดยกำเนิดของผู้หญิงส่วนใหญ่อยู่ เช่น เดิม บัณฑิต ผังนิรันดร์ (2539) ได้ให้เหตุผลว่า เป็นเพราะเหตุผลทางวัฒนธรรมที่ได้จำกัดบทบาท การแสดงออก หรือการยอมรับความสำคัญของงานบางประเภทที่ผู้หญิงทำอยู่ เช่น "งานบ้าน" (Domestic work) เป็นต้น ดังนั้นงานบ้านจึงถือเป็นงานชิ้นสำคัญที่วัฒนธรรมเป็นผู้กำหนดให้กับผู้หญิง เช่นเดียวกับที่วัฒนธรรมได้กำหนดให้งานนอกบ้านเป็นงานของผู้ชาย

Schooler (1984) (อ้างถึงใน บัณฑิต ผังนิรันดร์, 2539) ได้ให้ความหมายของคำ "งานบ้าน" ว่า หมายถึง งานที่กระทำสำหรับครอบครัว หรือเป็นงานที่ต้องทำเพื่อบำรุงรักษาครอบครัวให้ดำเนินอยู่ต่อไปได้โดยสตรีหรือภรรยาเป็นหลัก เช่น งานจิตปะภายในบ้าน การเลี้ยงดูบุตร ซักผ้า เชื้อผ้า ทำความสะอาดบ้าน การปรุงอาหาร ฯลฯ ด้วยงานที่ต้องทำดังกล่าวดูเหมือนจะทำให้แม่บ้านแทบจะไม่มีเวลาว่างได้ทำกิจกรรมอื่นๆ นอกเหนือจากงานบ้านเลย

"สตรีทุกคนย่อมมีหน้าที่เกี่ยวแก่การเป็นแม่บ้านแม่เรือน เพราะเป็นหน้าที่ของสตรีโดยตรง และเป็นสิ่งที่น้อยคนจะหลีกเลี่ยงได้ เราจะเห็นได้ว่าสตรีที่ได้รับการฝึกหัดอบรมในการบ้านการเรือนมาแล้วย่อมสามารถปฏิบัติกิจอันเป็นหน้าที่ของตนได้ดีกว่าผู้ที่ขาดการอบรม ในสมัยก่อนไม่มีใครค่อยเห็นค่าของการฝึกหัดอบรมในทางนี้ มาบัดนี้เมื่อการศึกษาเจริญขึ้นก็มีคนเห็นว่า สตรี ที่เป็นแม่บ้าน แม่เรือนที่ดีนั้นมีความสำคัญเพียงไร ประเทศชาติจะเจริญได้ก็เพราะมีครอบครัวที่ดี และการที่จะมีครอบครัวที่ดีนั้นจะต้องอาศัยแม่บ้านที่ได้ผ่านการอบรมในทางนี้มาแล้วเป็นอย่างดี"

(ไสว ทองเจือ, 2546)

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงว่า มีหน้าที่ในการดูแลครอบครัว หุงหาอาหาร ปรนนิบัติสามี นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นถึงพื้นที่ของผู้หญิงซึ่งก็คือ "บ้าน"

มีหน้าที่ทำงานบ้านคอยดูแลครอบครัวเป็นแม่บ้าน หรือในภาษาอังกฤษเรียกว่า *bread baker* ซึ่งหากแปลเป็นไทยแล้วก็คือ “คนอบขนมปัง” ซึ่งเป็นตัวบ่งบอกถึงพื้นที่ของผู้หญิงว่าอยู่ “ในครัว” นั้นเอง

เมื่อกล่าวถึงคำว่า แม่บ้าน (*housewife*) ยังมีคำอีกหลายคำที่แสดงถึงพื้นที่ของผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว เช่น *ผู้ดูแลครอบครัว (bread baker) แม่ศรีเรือน แม่ครัว แม่เรือน แม่บ้านแม่เรือน แม่เจ้าเรือน แม่เหี้ยเจ้าเรือน แม่เหี้ยแม่เรือน* คำทั้งหลายเหล่านี้เป็นคำผสมที่บ่งบอกถึงหน้าที่ และพื้นที่ของผู้หญิงได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ *แม่บ้าน* หมายถึง ผู้หญิงที่ดูแลความเรียบร้อยภายในบ้าน ในครัวเรือน (นพวรรณ พันธเมธา, 2547) เช่นเดียวกับภาษาอังกฤษ *house + wife* หมายถึง ภรรยาที่คอยดูแลบ้าน ดูแลครอบครัว ซึ่งก็คือแม่บ้านนั่นเอง ขณะที่ผู้ชายจะได้ชื่อว่าเป็น *the breadwinner* หรือผู้หาเลี้ยงครอบครัว ความหมายของคำนี้เมื่อนำมาแยกออกเป็นส่วนแล้วก็จะได้ว่า *bread = ขนมปัง* และ *winner = ผู้ชนะ* เป็นคำที่ไม่ได้บ่งบอกถึงพื้นที่ของผู้ชาย อย่างไรก็ตามยังได้ระบุว่าผู้ชายเป็น *the winner* เสมือนว่าผู้ชายต้องเป็นผู้ชนะผู้หญิงเสมอ

อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของสังคมนั้นได้กำหนดให้ผู้หญิงอยู่ที่บ้านและผู้ชายอยู่โลกภายนอก ซึ่งวัฒนธรรมต่างๆ ถือเป็นข้อกำหนดทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการธำรงรักษาแนวคิดชายเป็นใหญ่เอาไว้ กาญจนา แก้วเทพ (2540) ได้สรุปกลไกทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. การผูกพันด้วยภาระภายในบ้าน กล่าวคือ การสร้างงานภายในบ้านให้มีลักษณะกระจุกกระจิก กินเวลา ต้องทำอยู่ตลอดเวลาไม่มีวันจบสิ้น และทำอย่างต่อเนื่องไม่มีวันหยุด โดยมีมอบหมายงานดังกล่าวให้แก่ “ผู้หญิง”

2. การออกแบบ “วัตถุธรรม” วัฒนธรรมทางวัตถุสำหรับผู้หญิง วัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับการ กิน อยู่ หลับ นอน ถือเป็นวัฒนธรรมด้านวัตถุ ซึ่งเมื่อสำรวจสิ่งของทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงจะพบว่า เป็นวัตถุสิ่งของที่มีสถานที่อยู่ที่บ้านทั้งสิ้น เช่น เครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับการทำอาหาร การทอผ้าเย็บปักถักร้อย อุปกรณ์การทำงานบ้าน ฯลฯ ขณะที่ผู้ชายจะใช้วัตถุเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับการออกไปนอกบ้าน เช่น มีดพริ้ว แหวน เป็นคัน หรือตัวอย่างของเครื่องดนตรีของตะวันตกที่กำหนดไว้ว่า เปียโนจะเป็นเครื่องดนตรีสำหรับผู้หญิง (เปียโนเป็นเครื่องดนตรีชิ้นใหญ่ เคลื่อนย้ายลำบากต้องตั้งในบ้าน และสามารถเล่นได้ทุกๆ ได้) ขณะที่ไวโอลินเป็นเครื่องดนตรีสำหรับผู้ชาย เพราะไวโอลินเคลื่อนย้ายได้สะดวกและถ้าจะฟังให้เพราะต้องเล่นรวมกันเป็นวง เช่นเดียวกับเครื่องเล่นของเด็กๆ เด็กผู้หญิงจะเล่นหม้อข้าวหม้อแกง เล่นตุ๊กตาใส่เสื้อผ้าอยู่ในบ้าน

ขณะที่เด็กผู้ชายจะเล่นหนังสือถึงนกตกปลาซึ่งต้องออกไปนอกบ้าน ดังนั้นวัตถุข่าวของจึงเป็นกลไกที่กำหนดการใช้พื้นที่ของผู้หญิงกับผู้ชาย

3. การอบรมบ่มเพาะ (Socialization) เป็นการผูกพันด้วยอุดมการณ์ต่างๆ โดยผ่านกระบวนการอบรมบ่มเพาะอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้อุดมการณ์ทางสังคมซึมผ่านเข้าไปในความคิดและจิตใจของผู้คน ในขณะที่เด็กผู้หญิงถูกมอบหมายให้ทำงานบ้านนั้น เธอก็จะถูกอบรมสั่งสอนไปพร้อมๆ กันว่า “งานที่เธอทำอยู่นั้น เป็นงานที่ถูกผู้หญิงพึงกระทำ” และเมื่อเธอเริ่มจะแตกเนื้อสาว อุดมการณ์ที่ว่า “เสน่ห์ปลายจวัก ผัวรักจนตาย” หรือกฤษฎาสอนน้องคำฉันท์ สุภาสิตสอนหญิงที่บอกถึงผู้หญิงที่ดีควรมีลักษณะและการประพฤติตัวเมื่อแต่งงานแล้วควรเป็นอย่างไร ก็จะมีเริ่มถูกกรอกใส่หูเธออยู่ทุกวัน ดังกลอนบทนี้

“จรงรีบพื้นดินก่อนภัสดา น้ำล้างหน้าหาไว้ให้เสร็จสรรพ
จึ่งหุงข้าวต้มแกงแต่งสำรับ จัดประทับเทียบทำให้น่านวล”
(สุภาสิตสอนหญิง สุนทรภู่, 2466)

“ดูแลรอบคอบจึ่งชอบเชิง	อย่าเล็งละให้รักต้องตกแต่ง
เห็นไม่ดีควรที่จะดัดแปลง	ระวังระวางไปทุกสิ่งอย่านิ่งเนา
.....
ของใช้ภายในกับภายนอก	อย่าเอาออกใช้สลับกันสับสน
จะไว้วางอะไรให้ชอบกล	ดูให้พ้นตกแตกแหลกกระยำ”
.....
จะปรนนิบัติสามีเป็นที่รัก	สามีรักดีโดยเที่ยงไม่เดียงสา
มิให้เคืองชินขัดเรื่องอชฌมา	ถึงเพลายามนอนผ่อนเอาใจ
กราบาทสามีเป็นที่ยิ่ง	สรรพสิ่งที่ชอบประกอบให้
ตื่นก่อนนอนทีหลังระวังระไว	ดักน้ำไว้คอยทำซึ่งสามี
จะได้ชำระพักตราเวลาเช้า	นวลเจ้าจำไว้เป็นศักดิ์ศรี
หาหมากพันพลุบุหรืดี	มาตั้งที่ตามตำแหน่งที่แห่งเคย

(ประชุมสุภาสิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ, 2508)

4. การสร้างความรู้สึกผิด (Guilt Feeling) ผลจากการอบรมบ่มเพาะให้ผู้หญิงต้องอยู่ที่บ้าน เธอจึงถูกตัดขาดจากโลกภายนอก จากโลกแห่งการทำงาน โดยเฉพาะผู้หญิงในชนชั้นกลางที่

มีสามีเป็นผู้หาเลี้ยงฝ่ายเดียว จากสภาพความเป็นจริงดังกล่าว โอกาสที่แม่บ้านเต็มเวลาจะประสบความสำเร็จในชีวิตการงานด้วยตนเองจึงขาดหายไป ส่วนงานบ้านเป็นงานที่ไม่มีความสำเร็จ มีแต่ล้มเหลวเพียงอย่างเดียวอันจะเกิดขึ้นมาจากการไม่ได้ทำ ดังนั้นความรู้สึกผิดประการแรกของผู้หญิงกลุ่มนี้ก็คือ พวกเขาไม่มีโอกาสจะได้เกิดความรู้สึกภูมิใจในความก้าวหน้าของการทำงานเลย

กลไกที่ทำงานต่อมาของสังคมคือ เพื่อชดเชยความรู้สึกผิดในข้อแรก ผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านเต็มตัวจึงถูกสอนให้ชดเชยความรู้สึกผิดด้วยการทุ่มเทตัวเองในการสนับสนุนความสำเร็จในชีวิตของสามีและลูก สำหรับผู้หญิงที่ออกไปทำงานนอกบ้านพร้อมๆ กับการทำงานบ้าน ดังภาสิตที่ว่า "งานหลวงไม่ให้ขาด งานราษฎร์ก็ไม่ได้เว้น" นั้น เธอย่อมจะทำทั้งสองอย่างให้ได้ทั้งคู่ไม่ได้ และต้องบกพร่องในงานใดงานหนึ่ง ดังนั้นความบกพร่องจึงตามมาหลอกหลอนผู้หญิงกลุ่มนี้อยู่เสมอ เช่น แม่มีงานยุ่งที่บริษัทจนไม่มีเวลาเอาใจใส่ลูก เช่นเดียวกันหากดูแลลูกจนทำให้งานที่บริษัทบกพร่อง ทั้งสองอย่างนี้จะทำให้เธอรู้สึกผิดทั้งคู่

5. การแต่งงาน ผู้หญิงที่ได้ใช้อิสระเสรีที่จะอยู่นอกบ้านนั้น ก็มักจะเป็นผู้หญิงที่อยู่ในฐานะ "ลูกสาว" ของครอบครัว แต่เมื่อใดก็ตามที่เธอแต่งงานฐานะในครอบครัวของเธอก็จะเปลี่ยนไปเป็น "เมีย" "แม่" และ "แม่บ้าน" 3 ลักษณะนี้เป็นตัวปิดกั้นหรือลดทอนโอกาสที่ผู้หญิงจะได้ออกจากบ้านน้อยลงจากสถานะที่เป็นลูกสาว ดังนั้นจะเห็นว่าผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะออกไปสังสรรค์กับเพื่อน หรือเที่ยวเตร่กลางคืนจะมีอยู่น้อย และหากถึงทางแยกที่ต้องเลือกระหว่าง "ครอบครัว/ลูก/สามี/งานบ้าน" กับ "การทำงาน" ผู้หญิงก็ยังคงต้องเลือก "ที่บ้าน" ก่อนอย่างอื่นอยู่เสมอ จากการสำรวจการประกอบอาชีพบางอาชีพ เช่น อาชีพนักข่าว ซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องเดินทางในโลกสาธารณะอย่างไม่เป็นเวลา ผลการวิจัยพบว่า ผู้หญิงที่ประกอบอาชีพดังกล่าวได้สละอาชีพของเธอ หรือโยกย้ายไปอยู่ตำแหน่งอื่นๆ เพื่อที่จะได้ "อยู่บ้าน" มากขึ้นหลังจากแต่งงานแล้ว

กล่าวได้ว่าการที่ผู้หญิงมีหน้าที่ในการดูแลบ้านและการหาเลี้ยงครอบครัวเป็นของผู้ชายนั้น เป็นการกำหนดบทบาททางเพศโดยการอบรมสั่งสอนผ่านบรรพบุรุษซึ่งสั่งสมมาเป็นเวลาอันยาวนาน ซึ่งมาจากการอบรมเลี้ยงดูภายในครอบครัวและการอบรมขัดเกลาให้รู้ระเบียบสังคม ที่เน้นถึงฐานะความเป็นผู้นำของผู้ชายและฐานะความเป็นผู้ตามของผู้หญิง สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชายหญิง ที่ผู้ชายมักจะมีอำนาจมากกว่าทั้งในระดับครอบครัวและสังคม (บุญเสริม หุตะแพทย์, 2547) นอกจากนั้นกลไกด้านวัฒนธรรมดังกล่าวยังเป็นตัวสืบทอดอุดมการณ์แม่บ้านให้แก่ผู้หญิงรุ่นแล้วรุ่นเล่า ให้เกิดจิตสำนึกในความเป็นแม่และเมียที่ต้องอุทิศชีวิตให้แก่ครอบครัวเพียงอย่างเดียว

จากแนวคิดแนวคิดวัฒนธรรมศึกษาว่าด้วยสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงในฐานะแม่บ้านข้างต้น กล่าวโดยสรุปคือ การที่ผู้หญิงมีความรู้สึกเกี่ยวกับความเป็นแม่บ้านแม่เรือนนั้น เป็นสิ่งที่ถูกปลูกฝังมาจากความเชื่อที่ว่า ผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอกว่าผู้ชาย ดังนั้นหน้าที่ความรับผิดชอบต่างๆ นั้นจึงต้องสร้างให้เหมาะสมกับลักษณะทางสรีระและลักษณะอารมณ์นิสัยใจคอ ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวนี้ผู้หญิงจึงเหมาะที่จะเป็นผู้ดูแลครอบครัว อบรมเลี้ยงดูบุตรเพราะมีความละเอียดอ่อนมากกว่าผู้ชาย ซึ่งข้อกำหนดทางวัฒนธรรมดังกล่าวได้กลายมาเป็นกลไกในการสร้างอุดมการณ์แม่บ้านให้แก่ผู้หญิง และอุดมการณ์แม่บ้านนี้เองอาจจะเป็นปัจจัยที่ตัวกำหนดลักษณะและพฤติกรรมการบริโภคข้าวของแม่บ้าน ดังนั้นผู้วิจัยจึงจะนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ตอบคำถามวิจัยว่า ปัจจัยใดบ้างที่เป็นตัวกำหนดลักษณะและพฤติกรรมการบริโภคข้าวของแม่บ้าน

การวิเคราะห์ผู้รับสารตามแนววัฒนธรรมศึกษา (Audience Analysis)

การวิเคราะห์ผู้รับสารตามแนววัฒนธรรมศึกษาที่ผู้วิจัยเลือกใช้ มีประเด็นที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การวิเคราะห์ผู้รับสารตามแนววัฒนธรรมศึกษา
2. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับสาร สื่อ และบริบทของการรับสาร
3. แบบการวิเคราะห์ผู้รับสาร
4. ประเด็นในการวิเคราะห์ผู้รับสาร

1. การวิเคราะห์ผู้รับสารตามแนววัฒนธรรมศึกษา

วัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies) เป็นแนวทางใหม่ในการศึกษาผู้รับสาร ซึ่งมีความแตกต่างจากการวิเคราะห์ผู้รับสารกระแสหลักคือ การศึกษาในแนวพฤติกรรมศึกษา (Behavioral Studies) การศึกษาตามแนวทางวัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies) เป็นการศึกษาแบบเปิดกว้างที่พยายามสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมในขอบข่ายที่กว้างขวาง วัฒนธรรมศึกษาจึงไม่มีการกำหนดวิธีวิจัยแบบตายตัว สามารถนำองค์ความรู้ในหลายสาขาวิชามาผสมผสานเพื่อสร้างความรู้เชิงวัฒนธรรมมนุษย์ ดังจะเห็นได้ว่ามีการใช้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีของนักคิดจากหลายกลุ่ม เช่น ทฤษฎีมาร์กซิสม์ (Marxism) ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) ทฤษฎีหลังสมัยใหม่นิยม (Postmodernism) เช่นเดียวกับระเบียบวิธีวิจัยที่นำหลายๆ วิธีมาประยุกต์ใช้ในการศึกษา เช่น การวิเคราะห์ผู้รับสาร (Audience Analysis) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content

Analysis) วิจัยวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและปัจจัยแวดล้อมต่างๆ (Nelson, Treichler and Grossberg, 1992)

ในช่วงทศวรรษที่ 1970 กลุ่มนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย Birmingham ในอังกฤษที่รู้จักกันดีในนามของ "The Center for Contemporary Cultural Studies" (CCCS) หรือกลุ่ม Birmingham School นำโดย Richard Hoggart และ Stuart Hall ได้ศึกษาการใช้สื่อและพยายามชี้ให้เห็นว่าผู้รับสารในฐานะผู้อ่านข้อความมีลักษณะเป็นผู้ถอดรหัสที่มีความกระตือรือร้น (Active Decoder) และมีศักยภาพในการวิเคราะห์ตีความระบบสัญลักษณ์ที่สื่อนำเสนอด้วยความเข้าใจของตนเองโดยไม่คล้อยตามสิ่งที่สื่อนำเสนอเสมอไป (Moore, 1995)

การวิเคราะห์ผู้รับสารตามแนววัฒนธรรมศึกษานั้น ให้ความสำคัญกับประสบการณ์และวัฒนธรรมของคนกลุ่มย่อย การสืบค้นว่าคนกลุ่มย่อยเหล่านี้มีศักยภาพในการถอดรหัสที่สื่อนำเสนออย่างไร ซึ่งเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของผู้รับสารในการยับยั้งการถูกครอบงำจากสื่อ เริ่มแรกเป็นการศึกษาวัฒนธรรมกลุ่มผู้ใช้แรงงาน ต่อมาได้มีการศึกษาในกลุ่มต่างๆ ด้วย เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อย กลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มผู้หญิงที่เป็นแม่บ้าน เป็นต้น

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า แนววัฒนธรรมศึกษาเป็นการศึกษาแบบเปิดกว้างที่พยายามสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมในขอบข่ายที่กว้างขวาง วัฒนธรรมศึกษาจึงไม่มีการกำหนดวิธีวิจัยแบบตายตัว สามารถนำองค์ความรู้ในหลายสาขาวิชามาผสมผสาน วิธีการศึกษาแบบชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) ก็เป็นอีกวิธีวิจัยหนึ่งที่นักวิชาการกลุ่ม "Birmingham School" นำมาใช้ในศึกษาวิเคราะห์ผู้รับสาร การศึกษาผู้รับสารแบบชาติพันธุ์วรรณานั้น เป็นการศึกษาสภาพแวดล้อมทางสังคมของผู้รับสารในโลกของความเป็นจริงจากมุมมองของผู้รับสารเอง มีระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ใช้วิธีแบบชาติพันธุ์วรรณาตามแนวทางมานุษยวิทยา ซึ่งใช้การเก็บข้อมูลหลายวิธี เช่น การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนาแบบไม่เป็นทางการ มุ่งศึกษาบริบททางสังคมและประสบการณ์ของคนกลุ่มย่อย โดยเชื่อว่ามีอิทธิพลต่อการรับรู้และสร้างความหมายจากสื่อที่นำเสนอ ดังนั้น การศึกษาแนวนี้จึงมุ่งศึกษาเฉพาะกลุ่มเพื่อให้ได้ความเข้าใจในเชิงลึก (McQuail, 1994) งานวิจัยในแนวนี้เริ่มจากการวิเคราะห์การใช้สื่อโทรทัศน์ของผู้รับสารและเริ่มศึกษาการใช้สื่ออื่นๆ ตามมา ดังงานวิจัยของ Dorothy Hobson (1978) ที่ศึกษาการใช้ชีวิตประจำวันของแม่บ้านกับการชมโทรทัศน์และฟังวิทยุ Janice Radway (1987) ศึกษาเรื่อง "Reading the Romance" Radway ทำการศึกษาการใช้สื่อของกลุ่มผู้หญิงที่มีหน้าที่เป็นทั้งภรรยา แม่ และ แม่บ้าน โดยศึกษาจากการ

รับชมโทรทัศน์ และการอ่านนวนิยายแนวรักโรแมนติค David Morley (1988) ศึกษาเรื่องการดูโทรทัศน์ในครอบครัว และสมสุข หินวิมาน (2541) ศึกษาการดูละครโทรทัศน์ เป็นต้น

ในการวิจัยเกี่ยวกับ "ผู้รับสาร" นั้น คำนิยามที่มีต่อ "ผู้รับสาร" จะเป็นปัจจัยหนึ่งในการกำหนดวิธีการวิจัย แนวคิดและการนิยามผู้รับสารนั้นแปรเปลี่ยนไปตามบริบททางประวัติศาสตร์สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงนี้อาจจะเกิดมาจาก 2 ปัจจัย ประการแรกคือ ในโลกแห่งความเป็นจริงสภาพของผู้รับสารได้เปลี่ยนแปลงไป และอีกประการหนึ่งทัศนคติของนักวิจัยเองก็อาจเปลี่ยนแปลงได้ กาญจนา แก้วเทพ (2547) ได้จัดประเภทของการวิจัยเรื่อง "ผู้รับสาร" โดยดูจาก "ทัศนคติต่อผู้รับสาร" ที่ให้หน่วยของการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) เป็นเกณฑ์ได้ดังนี้

1) การวิจัยผู้รับสารที่เน้นผลกระทบ เป็นการวิจัยผลกระทบที่สื่อสามารถก่อให้เกิดแก่ผู้รับสารที่ลักษณะเป็นมวลชน (Mass) ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัยแบบนี้คือ ทฤษฎีผลกระทบ (Impact Study) ที่เชื่อในพลังอำนาจของสื่อที่มีต่อพฤติกรรมของผู้รับ และมองผู้รับสารในฐานะมวลชนที่เป็น Passive เชื่อฟังและยึดถือในข่าวสารของสื่อ

2) การวิจัยที่ใช้แนวทาง "การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้รับสาร" (Uses and Gratification Approach) เป็นแนวทางการวิจัยที่ตรงกันข้ามกับกลุ่มแรก โดยพิจารณาผู้รับสารในลักษณะ Active รู้จักเลือกใช้สื่อตามความต้องการของตนเอง แนวทางการวิจัยเช่นนี้จะใช้หน่วยการวิเคราะห์เป็นปัจเจกบุคคล เนื่องจากเชื่อว่าบุคคลแต่ละคนมีความต้องการที่แตกต่างกัน

3) การวิจัยที่ใช้หน่วยการวิเคราะห์เป็นกลุ่ม ในขณะที่แนวทาง Uses and Gratification แม้จะให้ความสนใจในเรื่องผู้รับสาร แต่เมื่อหน่วยการศึกษาเป็นเพียงปัจเจกบุคคล ก็ย่อมไม่มีประโยชน์ในแง่ของการหาระบบแบบแผน (Pattern) ในระยะต่อมามีการใช้ทฤษฎี Social Differentiation ที่มีแนวคิดว่าคุณคนที่มารวมกลุ่มกันด้วยเกณฑ์ต่างๆ กัน เช่น อายุ เพศ ภูมิฐานะ การศึกษา ระดับรายได้ แม้แต่วิถีการใช้ชีวิต (Lifestyle) อันหมายถึงพฤติกรรม การใช้และการบริโภคสินค้า (Consuming Behaviors) จะมีคุณลักษณะบางอย่างร่วมกัน ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรม การสื่อสาร ดังนั้นจึงเกิดแนวทางการศึกษาผู้รับสารตามคุณสมบัติของประชากร (Demographic Categories) หรือตามลักษณะของวิถีชีวิต (Lifestyle) หรือช่วงจังหวะชีวิต (Live Cycle)

ในขณะที่ผู้รับสารเป็นองค์ประกอบหนึ่งของกระบวนการสื่อสาร กรอบในการศึกษาผู้รับสารนั้นอาจจะมีตั้งแต่ระดับแคบไปจนถึงระดับกว้างดังนี้ คือ

- การศึกษาแต่ตัวผู้รับสารเท่านั้น
- การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับสารกับตัวสื่อ
- การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้รับสาร ตัวสื่อ และบริบทของการรับสื่อ

2. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับสาร สื่อ และบริบทของการรับสาร

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้ง 3 นี้ ทำได้ในหลายลักษณะ เช่น

1) ศึกษาบริบทของการรับสื่อบางชนิดเป็นพิเศษ ตัวอย่างเช่น การไปดูภาพยนตร์ ในโรงภาพยนตร์มีการออกแบบเพื่อให้ได้รูปแบบการดูเป็นพิเศษ กล่าวคือ จะมีการปิดไฟมืดในด้านคนดู และจะมีแสงสว่างเฉพาะบนจอ ทำให้สามารถรวมศูนย์ความสนใจของคนดูทุกคน และภายในโรงก็มีคนไปดูเป็นจำนวนมาก แต่ทว่าคนดูแต่ละคนจะรู้สึกมีความสัมพันธ์กันเลย หากแต่จะผูกพันตัวเองกับเรื่องราวบนจอเท่านั้น

2) การวิจัยบางหัวข้อให้ความสำคัญกับบริบทของการรับสื่ออย่างมาก (Context of Viewing Behavior) เช่น ในขณะที่ดูโทรทัศน์นั้น เด็กๆ จะดูกับใคร ดูตามลำพังหรือดูกับครอบครัว การดูกับครอบครัวก็ยิ่งแยกย่อยไปได้อีกหลายวิธีเช่น เด็กๆ ต้องดูตามที่พ่อแม่ต้องการหรือตามที่เด็กเลือกได้เอง มีการวิพากษ์วิจารณ์รายการที่ดูใหม่ ปัจจุบันมีความเข้าใจกันว่า บริบทของการรับสารนั้นมีอิทธิพลของสารด้วย ดังเช่นที่ Morley (1980) (อ้างถึงใน กาญจนนา แก้วเทพ, 2547) พบว่า ในขั้นตอนของการถอดรหัสสาร (Decoding) นั้น ผู้ชมสามารถทำได้ถึง 3 แบบ คือ ถอดตามแบบที่ผู้ส่งใส่รหัสมาให้ (Preferred) ถอดแบบต่อรอง หรือคิดในอีกแบบหนึ่ง (Negotiated) หรือแม้แต่คัดค้านเนื้อหา (Oppositional) โดยที่ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้ง 3 นั้น จะเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย และ Morley ยังได้ศึกษาถึงตัวแปรด้านเพศและอำนาจในการควบคุม Remote Control ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับบริบทการดูโทรทัศน์ภายในครอบครัวอีกด้วย

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง 3 ตัวแปรยังสามารถวิเคราะห์แบบแผนการใช้สารของผู้รับที่แปรเปลี่ยนไปตามจังหวะของชีวิต (Life Cycle) เช่น ในวัยเด็ก การเลือกดูสื่อและใช้สื่อมักจะเป็นไปตามการตัดสินใจของพ่อแม่ เช่น จะให้ดูโทรทัศน์ได้ถึงกี่โมง และมักเป็นสื่อในบ้านเป็นส่วนใหญ่ ในวัยรุ่น เด็กวัยรุ่นจะลดปริมาณการใช้สื่อในบ้าน เช่น โทรทัศน์และหันไปใช้สื่อที่บ้าน เช่น ภาพยนตร์ เพื่อรวมกลุ่มกับเพื่อน อายุวัยทำงานจะมีการใช้สื่อที่บ้านและจะหันกลับมา

ใช้สื่อภายในบ้านอีก แต่ประเภทของสื่อและความสนใจในการรับข่าวสารจะเปลี่ยนไปจากเดิม เช่น มีการอ่านหนังสือเพื่อหาประโยชน์จากข่าวสารข้อมูลมากขึ้น ในวัยชราเป็นช่วงเวลาที่หันกลับมาใช้สื่อในบ้านเป็นส่วนใหญ่อีกครั้งหนึ่ง

3. แบบการวิเคราะห์ผู้รับสาร

แนวการวิเคราะห์ผู้รับสารมีหลากหลายแนวดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2547) แบ่งการวิเคราะห์ผู้รับสารออกเป็น 3 แนวทาง คือ

- แบ่งตามลักษณะเกณฑ์ประชากร (Demographic Aspect)
- แบ่งตามคุณสมบัติด้านจิตวิทยา (Psychological Aspect)
- และเกณฑ์การแสวงหาข่าวสารของผู้รับสาร (Information Acquisition)

จาก 3 แนวทางดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ผู้รับสารตามคุณลักษณะของประชากร

การวิเคราะห์ผู้รับสารตามคุณลักษณะของประชากร

ในการวิจัยด้านนิเทศศาสตร์นั้น ตัวแปรด้านประชากรที่นิยมนำมาใช้มีอยู่ 5 ตัว คือ อายุ การศึกษา รายได้ องค์กรประกอบครัวเรือน เช่น ลักษณะครอบครัวเดี่ยว/ครอบครัวขยาย) และลักษณะอาชีพ

อายุ

เป็นตัวแปรที่ค่อนข้างมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะแบบแผนความคิด ภูมิหลังและประสบการณ์ของบุคคลนั้น มักจะถูกกำหนดมาจากบริบทสังคมในช่วงเวลานั้นๆ อายุของผู้รับสารจึงสามารถจะช่วยบ่งชี้ได้ว่า "เขาเป็นคนรุ่นไหน" (Generation) โดยที่แต่ละช่วงเวลานั้น สภาพแวดล้อมระดับกว้างของสังคมจะแตกต่างกันไป ในแง่ที่อายุของปัจเจกบุคคลที่เป็นตัวแปรระดับจุลภาค จะถูกพิจารณาโดยมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของสังคมซึ่งเป็นตัวแปรระดับมหภาค และการที่เราสามารถใช้อายุเป็นตัวแปรหนึ่งในการจัดกลุ่มของผู้รับสาร ก็เนื่องมาจากความเชื่อที่ว่า คนในอายุรุ่นราวคราวเดียวกันจะผ่านประสบการณ์ทางสังคมที่คล้ายคลึงกัน

การศึกษา

ตัวแปรเรื่องการศึกษานั้นสามารถจะศึกษาได้ใน 2 มิติ คือ ปริมาณของการศึกษาที่ได้รับ และประเภทของสาขาที่เรียน ซึ่งในงานวิจัยโดยทั่วไปมักจะเน้นมิติของปริมาณการศึกษา ในงานวิจัยนี้จะใช้การศึกษาเป็นตัวแปรในแง่ของระดับการศึกษา กล่าวคือ ธรรมชาติของสื่อแต่ละชนิดจะเป็นตัวกำหนดระดับการศึกษาของผู้ใช้ เช่น หนังสือพิมพ์คุณภาพจะมีคนอ่านมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับระดับการศึกษาโดยรวมของประชากร เพราะการอ่านหนังสือพิมพ์คุณภาพต้องการผู้ที่อ่านออกเขียนได้ในระดับที่สูงพอสมควร สื่อสมัยใหม่ เช่น คาราโอเกะจะสามารถใช้ได้กับผู้อ่านหนังสือออกเท่านั้น และในเวลาเดียวกันสื่อชนิดนี้ก็เพิ่มขีดความสามารถในการอ่านให้แก่ผู้ใช้ด้วย มีงานวิจัยหลายชิ้นที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณการศึกษากับพฤติกรรมการรับสาร เช่น คนที่เรียนจบระดับปริญญาโทจะมีความแตกต่างจากคนที่เรียนจบปริญญาตรีคือ มีการอ่านข้อมูลอย่างวิพากษ์วิจารณ์มากกว่า (Critical) และตั้งข้อสงสัยมากกว่า (Skeptical) หรือ ผลงานวิจัยที่ว่า คนมีการศึกษาน้อยจะถูกชักชวนได้ง่ายกว่าหากใช้กลยุทธ์การโน้มน้าวแบบให้ข้อมูลด้านเดียว (One-Sided Information) ในขณะที่คนมีการศึกษาสูงจะต้องให้ข้อมูลแบบสองด้าน (Two-Sided Information) จึงจะสามารถโน้มน้าวได้ เป็นต้น

องค์ประกอบของครอบครัว

ในการสำรวจสถานการณ์ภาพแห่งองค์ความรู้เรื่อง "สตรีกับสื่อมวลชนในประเทศไทย พ.ศ.2520-2535" (กาญจนา แก้วเทพ และ วิลาสินี พิพิธกุล, 2539) ผลการศึกษาพบว่าประเภทงานศึกษาที่ยังมีน้อยอยู่คือ เรื่องพฤติกรรมการใช้สารในขั้นตอนก่อนที่จะมีการเปิดรับ ซึ่งจะมีมิติด้านเศรษฐกิจหรือวิถีชีวิตประจำวันของสตรีเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย จากตัวแปรองค์ประกอบของครอบครัวดังกล่าว สามารถที่จะโยนมาสู่การศึกษาเรื่องการสื่อสารได้ เช่น แบบแผนของการรับสารของสมาชิกภายในครอบครัวเป็นอย่างไร โครงสร้างอำนาจในการเปิดรับข่าวสารเป็นอย่างไร ใครมีสิทธิในการกำหนดตารางเวลาปิด/เปิดโทรทัศน์ ใครถือ Remote Control เป็นต้น

4. ประเด็นในการวิเคราะห์ผู้รับสาร

ในกรณีของประเทศไทยที่มีกลุ่มผู้รับสารของสถานีวิทยุโทรทัศน์แบบไม่เสียค่าใช้จ่าย (Free TV) อยู่แล้ว 5 ช่อง และมีสถานีวิทยุโทรทัศน์แบบบอกรับสมาชิก (Cable TV) อีก 2 ช่อง หลังจากที่รัฐบาลได้อนุญาตให้เอกชนสามารถเป็นเจ้าของสถานีวิทยุโทรทัศน์ได้อีก 1 ช่อง คือ Independence TV (ITV) ภายในเวลา 3 เดือน ITV ได้ประกาศว่า มีผู้รับชมแล้ว 700,000 คน (โดยอาจจะวัดจากจำนวนการแจกแจงและการจำหน่ายเสาอากาศ) ในกรณีเช่นนี้ เราอาจจะตั้งคำถาม

ในการวิจัยว่า กลุ่มผู้รับสารของ ITV กลุ่มนี้เป็นใคร และมีปัจจัยอะไรที่เกี่ยวข้องกับการเปิดรับสื่อตัวใหม่ (กาญจนา แก้วเทพ, 2547)

ในการวิจัยเพื่อตอบคำถามการวิจัยในลักษณะดังกล่าวนี้ พบว่าอาจมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้คือ

a. ต้นกำเนิดและภาพลักษณ์ของสื่อแต่ละชนิด เนื่องจากการตัดสินใจใช้สื่อแต่ละประเภทของกลุ่มผู้รับสารนั้นจะเกี่ยวข้องกับต้นกำเนิด หรือการเปิดตัวต่อสาธารณะอันเป็นตัวกำหนดภาพลักษณ์ของสื่อประเภทนั้นๆ ตัวอย่างเช่น หนังสือพิมพ์จะมีภาพลักษณ์ว่าเป็น “สื่อของผู้ชาย” ในขณะที่นิตยสารเป็น “สื่อของผู้หญิง” โทรทัศน์มีภาพลักษณ์ว่า “เป็นสื่อบันเทิง”

b. ด้านอุปสงค์ของผู้รับสาร (Demand) ในระบบของการขายสินค้าและบริการนั้น มีแต่สินค้าที่สามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้เท่านั้น จึงจะสามารถดำเนินกิจการอยู่ได้ นี่คือนิติด้านอุปสงค์ของระบบการสื่อสารเช่นกัน กล่าวคือ สื่อที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้รับสารไม่ว่าจะเป็นความต้องการด้านข่าวสาร ด้านความรู้ ด้านความบันเทิง ด้านคำปรึกษาหารือ ด้านการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตการทำงาน แม้แต่ความต้องการที่จะหลบหนีปัญหาในชีวิตประจำวัน ฯลฯ ทั้งหมดนี้อาจจะเป็นปัจจัยในการดึงดูดให้ผู้รับสารมาใช้สินค้านั้นๆ

c. ด้านอุปทานของผู้ส่งสาร (Supply) เป็นปัจจัยที่สลับกับด้านอุปสงค์ กล่าวคือ แทนหลักการที่ “จงให้สาธารณะในสิ่งที่สาธารณะต้องการ” หลักการนี้เปลี่ยนไปเป็น “สาธารณะจงรับในสิ่งที่ต้องการจะให้” ตัวอย่างที่สามารถแสดงให้เห็นในชีวิตประจำวันคือในช่วงเวลาทอง (Primetime) ของโทรทัศน์ทุกช่อง ล้วนแต่มีรายการประเภทเดียวกันทั้งหมด คือข่าวและละครโทรทัศน์ เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่ากลุ่มผู้รับสารชายซึ่งอาจจะไม่ชอบดูรายการละครโทรทัศน์ แต่เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวไม่มีรายการอื่นให้ดู ก็จำเป็นต้องดูรายการนั้น นี่เป็นคำตอบชุดหนึ่งที่พบได้ในการสำรวจแบบแผนการใช้สื่อประเภทละครโทรทัศน์

ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นได้เนื่องจากกระบวนการผลิตเนื้อหาและรายการของสื่อมวลชนนั้น (ซึ่งเป็นฝ่ายอุปทาน) มีปัจจัยหลายตัวเข้ามาเกี่ยวข้องนอกเหนือฝ่ายผู้รับสาร เช่น ปัจจัยเรื่องความต้องการของผู้อุปถัมภ์รายการ (Sponsor) การทำงานของคู่แข่งชั้น นโยบายของเจ้าของสถานี ความต้องการของกลุ่มสังคมกลุ่มต่างๆ ดังนั้น อุปทานของผู้ส่งสารจึงเป็นปัจจัยหนึ่งในการกำหนดแบบแผนของผู้รับสารด้วย

d. ความสามารถในการเข้าถึงสื่อ (Accessibility) ในการวิจัยเรื่อง

พฤติกรรมกรรมการรับสารของสตรีไทยในชนบทนั้น จะได้ผลปรากฏอยู่เสมอว่า แม้ว่าอัตราการใช้สื่อโดยรวมของสตรีชนบทจะเพิ่มมากขึ้นแต่การเพิ่มนี้ก็มิได้อยู่เฉพาะในประเภทสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เท่านั้น หากทว่าตัวเลขการใช้สื่อสิ่งพิมพ์และนิตยสารนั้นจะมีตัวเลขคงเดิม ปรากฏการณ์นี้ไม่อาจอธิบายได้ด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้หญิงชนบทไม่นิยมชมชอบสื่อสิ่งพิมพ์ หากแต่เหตุผลที่ผู้รับสารระบুক็คือ ไม่ค่อยมีสื่อสิ่งพิมพ์ให้อ่าน นี่เป็นตัวแปรเรื่องความสามารถในการเข้าถึงสื่อ ที่อาจจะถูกมองข้ามไป อุปสรรคที่กีดกันการเข้าถึงสื่อ นั้น อาจจะเป็นปัจจัยด้านระยะทาง ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม และอื่นๆ

ทฤษฎีสตรีนิยมว่าด้วยการบริโภคสื่อ (Feminism Theory)

ในระหว่างสื่อมวลชนด้วยกันผู้หญิงจะใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์มากกว่าสื่อสิ่งพิมพ์ โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านจะมีเวลาในการใช้สื่อโทรทัศน์มากกว่าผู้หญิงที่มีอาชีพทำงานนอกบ้าน (กาญจนา แก้วเทพ และ วิลาสินี พิพิธกุล, 2539) ดังที่กล่าวมาแล้วว่าโลกของผู้หญิงส่วนใหญ่ก็คือบ้านและงานหลักที่ถูกมอบหมายก็คือการดูแลลูกและสามี เวลาในการบริโภคข่าวจากสื่อหนังสือพิมพ์ที่เรียกร้องความสนใจและความเข้าใจจากผู้รับสารซึ่งต้องใช้เวลาส่วนหนึ่งในการที่จะอ่านและทำความเข้าใจกับข่าวสารนั้นๆ ในขณะที่เดียวกันเธอก็ต้องสะสางงานบ้าน เตรียมหุงหาอาหาร ซักรีดเสื้อผ้า

สมสุข หินวิมาน (2544) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการใช้เวลาว่างของแม่บ้าน ได้ยกตัวอย่างกิจกรรมที่ผู้หญิงทำในเวลาว่างนั้นได้แก่ การอ่านหนังสือ การซื้อปิ้ง การเล่นกีฬา การเที่ยวกลางคืน และการดูโทรทัศน์ แต่ด้วยภารกิจในบ้านที่มีมากมายเวลาในแต่ละวันจึงหมดไปกับการทำงานบ้านและดูแลลูกและสามี ทำให้กิจกรรมในเวลาว่างที่แม่บ้านสามารถทำได้ก็คือการอ่านหนังสือพิมพ์ นิตยสาร นวนิยาย หรือดูโทรทัศน์

Moore (1993) กล่าวว่า การดูโทรทัศน์ของผู้หญิงจะเป็นกิจกรรมที่มีการขัดจังหวะเป็นระยะๆ (Distracted and Interrupted) หรือที่เรียกว่าเป็น "การครึ่งดูครึ่งทำอย่างอื่น" (Half-watching) ผิดกับสามีและลูกๆ ที่นั่งอยู่ในห้องนั่งเล่นที่สามารถดูโทรทัศน์ได้อย่างต่อเนื่องมากกว่าพร้อมๆ กับที่เป็นเจ้าของอุปกรณ์การรับชม เช่น รีโมตคอนโทรล ควบคุมช่องรับสถานีโทรทัศน์ ยึด

ครอง "ที่นั่งตัวโปรด" ในห้องนั่งเล่น และจัดระเบียบการสนทนาในขณะที่ดูโทรทัศน์ร่วมกัน กิจกรรมหน้าจอโทรทัศน์ล้วนตกอยู่ภายใต้การกำกับของสามีและลูกแทบทั้งสิ้น Moores ยังกล่าวอีกว่า การที่โทรทัศน์มิได้เรียกร้องให้ผู้หญิงต้องจดจ่ออยู่หน้าจอตลอดเวลา ทำให้ผู้หญิงหลายคนใช้โทรทัศน์เป็น "เครื่องหมายวรรคตอน" ของชีวิตแม่บ้านประจำวัน แม่บ้านส่วนใหญ่จะเปิดโทรทัศน์ไปพร้อมๆ กับประกอบกิจกรรม "งานบ้าน" อื่นๆ เช่น รีดผ้า พับผ้า เลี้ยงลูก เตรียมอาหาร เป็นต้น เพราะกิจกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นในช่วงกลางวันขณะที่สามีไปทำงานและลูกๆ ไปโรงเรียน และตัวเธอก็สามารถกำกับการรับชมโทรทัศน์ได้อย่างอิสระเต็มที่

Dorothy Hobson (1980) ศึกษาชีวิตประจำวันของแม่บ้านหลายคนพบว่า แม่บ้านทั้งหลายจะมีประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกันคือ "โดดเดี่ยว" ซึ่งหมายความว่า โลกของบ้านและงานบ้านที่สามีและลูกมอบหมายให้จะกักขังกตขี่เธอเอาไว้ แม่บ้านหลายคนจึงไม่ค่อยมีเพื่อน เพราะเวลาที่เธอจะได้ไปพบปะคนอื่นมีอยู่น้อย ด้วยเหตุนี้ ลีๆ แล้วผู้หญิงหลายคนจึงปรารถนาที่จะออกสู่ "โลกภายนอก" ดังนั้นสื่อโทรทัศน์จึงเป็นเพื่อนที่ดีในอันที่จะเชื่อมเธอเข้ากับโลกภายนอกเช่นเดียวกับ Gray (1992) ที่กล่าวว่า ผู้หญิงจะดูโทรทัศน์เพื่อที่จะให้เธอเองเป็นอิสระที่จะโลดแล่นออกจากบ้าน แม้จะมีภาระงานบ้านกองอยู่ตรงหน้าก็ตาม

Morley (1990) ได้สำรวจวิธีการศึกษาความแตกต่างระหว่างการใช้เวลาในการรับสารของผู้หญิงและผู้ชายซึ่งแตกต่างกันเพราะแบบแผนทางวัฒนธรรมทั้งของตัวสื่อและผู้รับสาร สำหรับแบบแผนวัฒนธรรมของตัวสื่อ โทรทัศน์คือสื่อในบ้าน และ"บ้าน" สำหรับผู้ชายนั่นคือ สถานที่แห่งการพักผ่อน (site of leisure) หลังจากที่ได้ทำงานนอกบ้านมาแล้ว แต่สำหรับผู้หญิงบ้านคือ "สถานที่ทำงาน" (site of work) ความหมายดังกล่าวจะมากำหนดแบบแผนในการดูโทรทัศน์และการจัดช่วงเวลาในการดูโทรทัศน์ กล่าวคือ ในช่วงเวลาของการดูโทรทัศน์ ผู้ชายจะดูอย่างเดียวเพื่อการพักผ่อน แต่ผู้หญิงจะดูโทรทัศน์ไปพร้อมๆ กับทำงานบ้านอย่างอื่นๆ ไปด้วย

สำหรับการอ่านหนังสือทุกชนิดนั้น สมสุข หินวิมาน (2544) เห็นว่าเป็นกิจกรรมที่กระจายตัวอยู่ในผู้หญิงทุกชนชั้น นอกจากนั้นงานวิจัยที่ว่าด้วยผู้หญิงกับการอ่านหนังสือหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงใช้การอ่านหนังสือเพื่อสร้างช่วงเวลาที่เป็นตัวของตัวเอง" โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอ่านหนังสือที่เป็น **รูปแบบผู้หญิง ๆ** (femino-centric popular form) เช่น นิยายสารและนวนิยาย (Madoc-Jones 1996: 127 อ้างใน สมสุข, เรื่องเดียวกัน) ในส่วนของการอ่านนิยายสาร Joke Hermes (1995) (อ้างถึงในสมสุข, 2544) ได้วิจัยผู้หญิงกับการอ่านนิยายสารพบว่า ผู้หญิงอ่านนิยายสารเพราะนิยายสารช่วยฆ่าเวลาที่ว่างและสามารถหนีบขวยได้ง่าย และเมื่อต้องไปทำกิจกรรม

อื่นๆ ก็สามารถวางลงได้ทันที และการศึกษาเกี่ยวกับการอ่านนิยายโรมานซ์ของ Janice Radway (1987) (อ้างถึงในสมสุข หินวิมาน, 2544) พบว่า การอ่านนิยายเป็นกิจกรรมที่ต่างจากการทำงานบ้านที่ต้องทำประจำ เพราะเป็นกิจกรรมที่เธอทำเพื่อตัวเอง ดังนั้นการอ่านนิยายโรมานซ์จึงเป็นการประกาศอิสรภาพ (declaration of independence) ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า นิยายสารคดีอาจถูกใช้เพื่อสร้างความพึงพอใจหรือคลายเครียดให้กับผู้หญิง

จากการศึกษาของสมสุขข้างต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านมักจะบริโภคสื่อต่างๆ เพื่อความบันเทิง เพื่อผ่อนคลายความเหนื่อยล้าจากการทำงานบ้าน และเพื่อฆ่าเวลา ดังนั้นเนื้อหาที่เธอจะบริโภคนั้นจึงเป็นเรื่องราวเบาๆ เข้าใจง่าย ดังจะเห็นได้จากผลการสำรวจสื่อมวลชนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2546) ที่พบว่า เนื้อหาที่ผู้หญิงอ่านในหนังสือพิมพ์และประเภทรายการที่ผู้หญิงรับชมจากโทรทัศน์นั้น ส่วนใหญ่เป็นรายการที่มีเนื้อหาเบาๆ และให้ความบันเทิง ในส่วนของข่าวที่ผู้หญิงบริโภคมักจะเป็นข่าวอาชญากรรม ข่าวบันเทิง ข่าวสุขภาพ ข่าวแฟชั่น เป็นต้น

จากการศึกษาเรื่อง รูปแบบการเปิดรับสื่อของผู้บริโภคชายในกรุงเทพมหานคร (สุทธิลักษณ์ วงศ์วรเศรษฐ์, 2543) และรูปแบบการเปิดรับสื่อของผู้บริโภคหญิงในกรุงเทพมหานคร (ธนิสสรา เพชรยศ, 2543) พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้หญิงมีความสนใจในข่าวสารมีอัตราใกล้เคียงกับผู้ชาย ทว่าเนื้อหาของข่าวสารที่ผู้หญิงส่วนใหญ่ติดตามนั้นมักจะเป็นข่าวอาชญากรรม อุบัติเหตุ ข่าวบันเทิง ซึ่งมีลักษณะเป็นข่าวเบาเสียเป็นส่วนใหญ่ และการติดตามรายการและคอลัมน์ประเภทสนทนา วิเคราะห์การเมือง เศรษฐกิจ สังคมนั้น ผู้หญิงให้ความสนใจน้อยกว่าผู้ชายอยู่มาก

กาญจนา แก้วเทพ (2541) กล่าวว่า การที่แม่บ้านไม่อาจติดตาม “ข่าวหนัก” (Hard News) ประเภทเศรษฐกิจการเมืองระดับโลกได้นั้น และติดตามได้แต่ “ข่าวเบา” (Soft News) เช่น ข่าวอุบัติเหตุ อาชญากรรม ก็เป็นเพราะมีแต่ข่าวประเภทนี้เท่านั้นที่ไม่เรียกร้องพื้นฐานความรู้เรื่องโลกภายนอกอย่างกว้างขวางในการทำความเข้าใจ ซึ่งเหมาะสำหรับกลุ่มผู้หญิงที่มีชีวิตอยู่แต่ภายในบ้านและทำงานบ้านทั้งวัน

เช่นเดียวกับ Lont (1995) ที่ทำการวิจัยสำรวจภาพและเรื่องของผู้หญิงในหน้าหนังสือพิมพ์ในปี 1989 และพบว่า มีเรื่องราวที่เกี่ยวกับผู้หญิงอยู่น้อยมาก Lont ตั้งคำถามว่า เมื่อมีการสำรวจความสนใจของผู้หญิงและผู้ชายในการอ่านหนังสือพิมพ์ และพบว่าผู้หญิงอ่านหนังสือพิมพ์น้อยกว่าผู้ชายนั้น ก็ไม่น่าประหลาดใจนักว่าทำไมผู้หญิงจึงควรจะต้องให้ความสนใจ

กับหนังสือพิมพ์ เนื่องจากหนังสือพิมพ์ไม่มีอะไรน่าสนใจสำหรับผู้หญิงเลย ในหนังสือพิมพ์ไม่มีเรื่องราว ไม่มีหัวข้อข่าว ไม่มีภาพที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง แล้วผู้หญิงจะสนใจหนังสือพิมพ์ไปทำไม ในกรณีนี้หนังสือพิมพ์ไทยหลายฉบับจึงหาทางออกโดยการตีพิมพ์นวนิยายจากละครโทรทัศน์เป็นตอนๆ วันต่อวัน เพื่อเป็นจุดขายให้ผู้หญิงซื้ออ่าน (กาญจนา แก้วเทพ, 2541)

นอกจากนั้น Lont ยังได้สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้หญิงต่อไปว่า หากจะทำให้หนังสือพิมพ์ตอบสนองความต้องการของผู้หญิงแล้ว มีเนื้อหาอะไรบ้างที่ “ผู้หญิงอยากได้” ผลการวิจัยพบว่า ผู้หญิงอยากจะมีเนื้อหาเรื่อง การศึกษา สวัสดิการสังคม ความปลอดภัย สุขภาพ เศรษฐกิจในครัวเรือน ครอบครัว ปัญหาจริยธรรมทางเพศ และตัวอย่างของผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จ เป็นต้น

จากผลการวิจัยของ Lont ข้างต้นจะเห็นได้ว่า เนื้อหาที่ผู้หญิงส่วนใหญ่ต้องการจะให้มีในหนังสือพิมพ์นั้นเป็นเนื้อหาที่ “เบาๆ” มากกว่าที่จะเป็นเนื้อหาแบบ “หนักๆ” แบบที่ผู้ชายบริโภค ยิ่งไปกว่านั้นเนื้อหาที่ผู้หญิงต้องการให้มันนั้นเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการดูแลตนเองและครอบครัวทั้งสิ้น อาจกล่าวได้ว่าข่าวสารที่ผู้หญิงต้องการนั้นเป็นเนื้อหาที่เธอสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของเธอได้แทบทุกเรื่อง

จากแนวคิดสตรีนิยมว่าด้วยการบริโภคสื่อข้างต้น ผู้วิจัยจะนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ตอบคำถามวิจัยในคำถามว่า แม่บ้านมีลักษณะและพฤติกรรมการบริโภคข่าวเป็นอย่างไรเมื่อเปรียบเทียบการอ่านหนังสือพิมพ์และการรับชมรายการประเภทเล่าข่าว และปัจจัยใดบ้างที่เป็นตัวกำหนดลักษณะและพฤติกรรมการบริโภคข่าวของแม่บ้าน

แนวคิดการเลือกเปิดรับสาร

การที่ผู้รับสารมีความแตกต่างกัน ทำให้มีความสนใจและมีการเลือกรับสารที่แตกต่างกันไปด้วย ดังที่ DeFleur (1966) เสนอพื้นฐานความแตกต่างไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. บุคคลมีความแตกต่างกันในด้านบุคลิกภาพและสถานภาพทางจิตวิทยา
2. ความแตกต่างดังกล่าวนี้ เป็นเพราะบุคคลมีการเรียนรู้ทางสภาพแวดล้อมที่

แตกต่างกัน

3. บุคคลที่อยู่ต่างสภาพแวดล้อมกันก็จะได้รับการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันออกไป

4. การเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ทำให้บุคคลมีทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ และบุคลิกภาพที่แตกต่างกัน

Wilber Schramm (1973) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบในการเลือกรับข่าวสารของผู้รับสารว่าขึ้นอยู่กับ

1. ประสบการณ์ทำให้ผู้รับสารแสวงหาข่าวสารแตกต่างกัน
2. การประเมินสารประโยชน์ของข่าวสาร ผู้รับสารแสวงหาข่าวสารเพื่อสนองจุดประสงค์ของตนอย่างใดอย่างหนึ่ง
3. ภูมิหลังที่แตกต่างกันทำให้มีความสนใจต่างกัน
4. การศึกษาและสภาพแวดล้อม ทำให้มีความแตกต่างกันในพฤติกรรมการเลือกรับสื่อและเนื้อหาข่าวสาร
5. ความสามารถเกี่ยวกับสภาพร่างกายและจิตใจ ทำให้พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารต่างกัน
6. บุคลิกภาพ ทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ การนำใจ และพฤติกรรมของผู้รับสาร
7. สถานภาพทางอารมณ์ของผู้รับสาร ทำให้ผู้รับสารเข้าใจความหมายของสารหรืออาจเป็นอุปสรรคของความเข้าใจความหมายของข่าวสารก็ได้
8. ทัศนคติ เป็นตัวกำหนดท่าทีของการรับและตอบสนองสิ่งเร้าหรือข่าวสารที่ได้พบ

นอกจากนี้ Schramm ยังได้อธิบายว่า ข่าวสารที่เข้าถึงความสนใจของผู้รับสาร จะมีแนวโน้มที่จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังนั้นเมื่อบุคคลมีความเชื่อ ค่านิยม ประสบการณ์ ความต้องการที่แตกต่างกันออกไป สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะทำให้บุคคลเกิดกระบวนการเลือกสาร เลือกักรับรู้ข่าวสารต่างกัน กระบวนการเลือกสรรเปรียบเสมือนเครื่องกรองสารในการรับรู้ (Perception Filter) ของมนุษย์ ซึ่งประกอบไปด้วยการกลั่นกรอง 3 ชนิด คือ (พีระ จิโรโสภณ, 2535)

1. การเลือกรับหรือเลือกสนใจ (Selection Exposure or Selective Attention) ผู้รับสารมีแนวโน้มที่จะสนใจเลือกข่าวสารจากแหล่งต่างๆ ตามความสนใจและความต้องการ เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของตน และหลีกเลี่ยงในสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับความรู้ ความเข้าใจ หรือทัศนคติที่มีอยู่เดิม เพื่อไม่ให้เกิดภาวะทางจิตใจที่ไม่สมดุล หรือมีความไม่สบายใจ ที่

เรียกว่า Cognitive Dissonance จะเน้นการลดหรือการหลีกเลี่ยงภาวะดังกล่าวได้จึงต้องแสวงหาข่าวหรือเลือกสรรเฉพาะข่าวที่สอดคล้องกับความคิดของตน

2. การเลือกรับรู้และการตีความหมาย (Selective Perception and Interpretation) เมื่อบุคคลเลือกรับสารที่สนใจแล้วก็จะตีความหมายของข่าวสารที่ได้รับแตกต่างกันไปตามเข้าใจทัศนคติ ประสบการณ์ ความเชื่อ ความต้องการ ความหวัง แรงจูงใจ และสภาวะร่างกายหรือสภาวะอารมณ์ในขณะนั้น

3. การเลือกจดจำ (Selective Retention) บุคคลจะเลือกจดจำข่าวสารเฉพาะส่วนที่ตรงกับความสนใจ ความต้องการ ทัศนคติหรือความเชื่อของตน และเลือกจดจำเนื้อหาสาระของข่าวสารที่ได้รับด้วย ดังนั้นการเลือกจดจำเนื้อหาของข่าวสารที่ได้รับ จึงเท่ากับเป็นการช่วยเสริมให้ทัศนคติหรือความเชื่อเดิมของผู้รับสารมั่นคงยิ่งขึ้น

การเลือกจดจำนั้นเปรียบเสมือนเครื่องกรองชั้นสุดท้ายที่มีผลต่อการส่งสารไปยังผู้รับสารในบางครั้งข่าวสารอาจจะถูกปฏิเสธตั้งแต่ด่านแรก โดยไม่เลือกอ่าน ฟัง หรือชม สื่อมวลชนบางฉบับหรือบางรายการ ในกรณีที่ผู้รับสารหลีกเลี่ยงไม่ได้ผู้รับสารก็อาจพยายามที่จะตีความข่าวสารที่ได้รับตามความต้องการของตนเอง แต่หากว่าข่าวสารนั้นไม่เปิดโอกาสให้ตีความหมายแตกต่างไปได้ ผู้รับสารก็ยังมีโอกาสปฏิเสธข่าวสารนั้นได้อีกเป็นชั้นสุดท้าย กล่าวคือ จะเลือกจดจำเฉพาะบางส่วนที่ตนเองสนใจหรือต้องการเท่านั้น

ผู้รับข่าวสารแต่ละคน ก็จะมีพฤติกรรมกาเปิดรับสื่อมวลชนตามแบบเฉพาะของตนเองซึ่งแตกต่างกันไป ซึ่ง Merrill และ Lowenstone, 1971 (อ้างถึงใน วิยดา เกียวกุล, 2538) ได้สรุปแรงผลักดันให้บุคคลเลือกรับสื่อว่า เกิดจากพื้นฐาน 4 ประการ คือ

1. ความเหงา เมื่อบุคคลจะต้องอยู่ตามลำพังไม่สามารถที่จะติดต่อสังสรรค์กับบุคคลอื่นๆ ในสังคมได้ สิ่งที่ดีที่สุดก็คือการอยู่กับสื่อ สื่อมวลชนจึงเป็นเพื่อนแก้เหงาได้ และบางทีบางคนก็พอใจที่จะอยู่กับสื่อมวลชนมากกว่าที่จะอยู่กับบุคคลอื่นด้วยซ้ำ เพราะสื่อมวลชนไม่สร้างแรงกดดันในการสนทนา หรือทางสังคมให้แก่ตนเอง

2. ความอยากรู้อยากเห็น มนุษย์มีความอยากรู้อยากเห็นสิ่งต่างๆ อยู่แล้วตามธรรมชาติ ดังนั้นสื่อมวลชนจึงถือเอาจุดนี้เป็นหลักสำคัญในการเสนอข่าวสาร โดยเริ่มจากสิ่งใกล้ตัวไว้ก่อน

3. ประโยชน์ใช้สอยของตนเอง มนุษย์แสวงหาข่าวสารเพื่อประโยชน์ของตนเอง เพื่อช่วยให้ความคิดของตนบรรลุ เพื่อใช้ข่าวสารที่ได้มาเสริมบารมี ให้ความบันเทิงแก่ตนเอง โดยเลือกที่จะใช้พยายามน้อยที่สุด (Least Effort) และได้ประโยชน์ตอบแทนที่ดีที่สุด (Promise of Reward)

4. ลักษณะเฉพาะ ลักษณะเฉพาะของสื่อแต่ละอย่างมีส่วนทำให้ผู้รับสารแสวงหาและได้ใช้ประโยชน์ไม่เหมือนกัน ผู้รับสารแต่ละคนย่อมจะเข้าใจในลักษณะเฉพาะบางอย่างจากสื่อที่จะสนองความต้องการ และทำให้ตนเองเกิดความพึงพอใจ

ผู้รับสารมีสิทธิ์ที่จะเลือกเปิดรับสื่อมวลชนตามที่ตนต้องการ เหตุผลในการเลือกเปิดรับสื่อมวลชนของผู้รับสารแต่ละคน สามารถจำแนกได้ดังนี้ โจเซฟ อาร์ โดมินิก Dominick, 1990 (อ้างถึงใน วิทยา, 2538)

1. เพื่อการรับรู้ (Cognition) หมายถึง การที่ประชาชนผู้รับสารต้องการข่าวสาร เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในด้านความอยากรู้และความต้องการได้รับการยอมรับว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเข้าใจส่วนประกอบของสังคม โดยการรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อสื่อมวลชนในรูปแบบหลัก คือ ข่าว ความรู้ บันเทิง

2. เพื่อความหลากหลาย (Diversions) ทั้งนี้เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ ในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป เช่น

- การกระตุ้นอารมณ์ (Stimulation) เป็นการเปิดรับสื่อเพื่อแสวงหาความเร้าใจ ความสนุกสนาน ความตื่นเต้น ทั้งนี้เพื่อต้องการลดความเบื่อหน่ายในชีวิต

- การพักผ่อน (Relaxation) เป็นการเปิดรับสื่อเพื่อพักผ่อนคลายความเครียดที่มากเกินไป หรือลดความเร่งเร้าในชีวิตประจำวันลง

3. เพื่อประโยชน์ทางสังคม (Social Utility) หมายถึง ความจำเป็นของบุคคลที่ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้นการเปิดรับสื่ออาจจะแสดงถึงการยอมรับการสมาคมในสังคม (Prosocial) และความผูกพันต่อผู้อื่น ซึ่งอาจจะแสดงออกได้ดังนี้

- การใช้ภาษาร่วมสมัย (Conversation currency) ผู้รับสารอาจเปิดรับสื่อเพื่อต้องการความทันสมัย โดยการแสดงออกถึงการใช้ภาษา เช่น คำพูดและความเข้าใจต่อคำนิยม

ใหม่ๆ เพื่อแสดงความเป็นกลุ่มเดียวกัน โดยสื่อมวลชนจะเป็นสะพานเชื่อมของคนในกลุ่มเหล่านั้น การใช้ภาษาร่วมสมัยมักปรากฏได้ชัดเจนในกลุ่มวัยรุ่นกับการโฆษณา เป็นต้น

- สื่อมวลชนสัมพันธ์ (Parasocial Relationship) ในสังคมที่ก้าวหน้ามากขึ้น ปัจเจกชนกลับยังมีความรู้สึกโดดเดี่ยว ทั้งนี้เนื่องจากเวลาที่มีอยู่อย่างจำกัด ถูกนำไปใช้เพื่อการแข่งขันและการประกอบอาชีพ มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องการสังคม แต่การสมาคมกับมนุษย์ด้วยกันนั้น ถูกจำกัดลงด้วยสังคมที่ก้าวหน้าแบบอุตสาหกรรม มนุษย์จึงมักมีสื่อมวลชนเป็นเพื่อนแทน หรืออย่างน้อยก็อาศัยสื่อมวลชนในการแสวงหามิตร ดังเช่น สังคมในชุมชนเมืองอย่างกรุงเทพฯ ที่ประชาชนส่วนใหญ่อาศัยสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ เป็นเพื่อนมากกว่าการคบกับเพื่อนบ้านด้วยกัน

4. การผละสังคัม (Withdrawal) มีลักษณะที่ตรงข้ามกันกับเหตุผลการใช้เพื่อประโยชน์ทางสังคม กล่าวคือ ในการเปิดรับสื่อหรือเข้าหาสื่อเพื่อหลีกเลี่ยงงานประจำ ตัวอย่างของการผละสังคัม เช่น การเร่งทำงานให้เสร็จสิ้นเพื่อจะได้ไปชมโทรทัศน์

กาญจนา แก้วเทพ และ ศิริชัย ศิริกายะ (2531) ได้ศึกษาความต้องการใช้สื่อมวลชนของผู้รับสารไว้ดังนี้

1. ความต้องการสารสนเทศ

1.1 เพื่อทราบถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตนเอง สภาพปัจจุบันที่อยู่รอบตัวและสภาพปัจจุบันของสังคมและโลก

1.2 เป็นเครื่องมือในการแสวงหาข้อแนะนำในการปฏิบัติ หรือความคิดเห็นและการตัดสินใจ

1.3 สนองความอยากรู้ อยากเห็น และสนองความสนใจ

1.4 ให้การเรียนรู้ เป็นการศึกษาด้วยตนเอง

1.5 สร้างความรู้สึกที่มั่นคงโดยใช้ความรู้ที่ได้มาจากสื่อมวลชน

2. ความต้องการสร้างความมีเอกลักษณ์ให้แก่บุคคล

2.1 ให้แรงเสริมแก่ค่านิยมส่วนบุคคล

2.2 ให้ตัวแบบทางพฤติกรรม

2.3 แสดงออกร่วมกับค่านิยมของคนอื่นๆ ในสื่อมวลชน

2.4 มองทะลุลึกเข้าไปภายในตนเอง

3. ความต้องการรวมตัวและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

- 3.1 มองทะลุลึกเข้าไปในสภาพแวดล้อมของผู้อื่น
- 3.2 แสดงออกร่วมกับผู้อื่น และเกิดความรู้สึกในลักษณะที่เป็นเจ้าของ
- 3.3 นำไปใช้ในการสนทนาและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
- 3.4 ใช้แทนเพื่อน
- 3.5 ช่วยในการดำเนินตามบทบาททางสังคม
- 3.6 สร้างสายสัมพันธ์กับครอบครัว เพื่อน และสังคม

4. ความต้องการความบันเทิง

- 4.1 การหลีกหนี หรือ หลีกเลี่ยงจากปัญหาต่างๆ
- 4.2 การผ่อนคลาย
- 4.3 ได้วัฒนธรรมที่เป็นของแท้ ได้รับความสนุกสนานทางสุนทรียะ
- 4.4 ได้มีอะไรทำเพื่อใช้เวลาให้หมดไป
- 4.5 ปลดปล่อยอารมณ์
- 4.6 เป็นการกระตุ้นทางเพศ

อึ้งแงวเรื่องการเปิดรับสารนี้ ผู้วิจัยจะนำไปวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามวิจัยว่า ปัจจัยใดบ้างที่เป็นตัวกำหนดลักษณะและพฤติกรรมการบริโภคข่าวของแม่บ้าน เนื่องจากลักษณะและพฤติกรรมการบริโภคข่าวของแม่บ้านอาจจะเป็นเพราะความต้องการด้านหนึ่งด้านใดของแม่บ้านเอง ที่เป็นตัวกำหนดลักษณะการบริโภคข่าวดังกล่าว

แนวคิดเกี่ยวกับข่าว

ข่าว หมายถึง สารสนเทศที่มีความสำคัญและน่าสนใจต่อผู้อ่านผู้ชม หรือที่บรรณาธิการเห็นควรตีพิมพ์เป็นข่าว ข่าวมีลักษณะเป็นข้อเท็จจริงจากเหตุการณ์หรือเรื่องราว มีลักษณะแตกต่างจากบทความซึ่งเป็นข้อคิดเห็นต่อข้อเท็จจริงต่างๆ (พีระ จิรโสภณ และคณะ, มปท.)

มาลี บุญศิริพันธ์ (2534) สรุปว่า "ข่าว" นั้นควรประกอบด้วยองค์ประกอบพื้นฐาน 3 ประการ คือ ความน่าสนใจ (Interest) ข้อเท็จจริง (Facts) และผู้อ่านหรือผู้ชม (Readers) กล่าวคือ ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นซึ่งต้องเป็นสิ่งที่น่าสนใจสำหรับผู้อ่านและผู้ชม

ข่าวน วุฒิกกรมรักษา (2536) อธิบายว่า องค์ประกอบของข่าว (News Elements) หรือ คุณค่าข่าว (News Value) คือ ลักษณะต่างๆ ของข้อเท็จจริงหรือเหตุการณ์ที่ทำให้กลายเป็นข่าว หรือมีความสนใจต่อผู้อ่าน ประกอบด้วย

1. Immediacy or Timeliness ความรวดเร็ว ความสด ความใหม่ และความทันสมัยของเรื่องราวหรือเหตุการณ์
2. Proximity or Nearness ความใกล้ชิดกับผู้อ่านทั้งโดยสถานที่หรือความรู้สึก
3. Consequence ผลกระทบที่ตามมาของเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่อสาธารณชน ทั้งทางกายภาพและทางจิตใจ
4. Prominence ความเด่น หรือความสำคัญของบุคคล สถานที่ หรือสถานการณ์
5. Oddity or Unusual ความแปลกประหลาดผิดปกติ
6. Conflict or Combat ความขัดแย้ง การแข่งขัน
7. Suspense ความซบซึ้งซ่อนเงื่อน
8. Sex and Scandals เรื่องทางเพศ เรื่องอื้อฉาว
9. Progress or Change ความก้าวหน้า เปลี่ยนแปลง
10. Emotional or Human Interest เรื่องเร้าอารมณ์และความสนใจของมนุษย์

พีระ และคณะ (มปท.) ได้แบ่งประเภทของข่าวไว้ตามลักษณะ ดังนี้

1. แยกตามลักษณะการนำเสนอ

- Straight News คือ ข่าวที่เสนอตรงไปตรงมาตามข้อเท็จจริง
- Interpretative News คือ ข่าวอธิบายตีความ
- Human Interest News คือ ข่าวที่ปลุกชนสนใจ
- Feature News คือ ข่าวเชิงสารคดี
- Investigative News คือ ข่าวเชิงสืบสวน
- Precision Journalism คือ การรายงานข่าวแบบเน้นความแม่นยำตรง โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์หรือวิธีการวิจัยในการเก็บรวบรวมใช้ข้อเท็จจริง
- Adversarial Journalism คือ การรายงานข่าวเชิงตรวจสอบรัฐบาล
- Advocacy Journalism คือ การรายงานข่าวแบบไม่ยึดความเป็นกลาง สนับสนุนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

2. แยกตามลำดับเหตุการณ์

- Advance Story ข่าวล่วงหน้า
- Coverage Story, Spot News, Routine News คือ ข่าวประจำวัน ข่าวที่เกิดเหตุ ข่าวปัจจุบันทันด่วน
- Follow-up Story ข่าวต่อเนื่อง
- Special Assignment Story ข่าวมอบหมายพิเศษ

3. แยกตามเนื้อหาข่าว

การแยกตามเนื้อหาข่าวนั้น สามารถแบ่งได้หลาย प्रकार เช่น ข่าวการเมือง ข่าวเศรษฐกิจ ข่าวอาชญากรรม ข่าวอุบัติเหตุ ข่าวภัยพิบัติ ข่าวสังคม ข่าวการศึกษา ข่าวสตรี ข่าวกีฬา ข่าวบันเทิง ข่าวศิลปวัฒนธรรม ข่าววิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ข่าวเกษตร ข่าวการพัฒนา เป็นต้น

นอกจากนั้นแล้ว นาฏยา ตานานท์ (2546) ยังได้แบ่งประเภทของข่าวตามลักษณะเนื้อหา ออกเป็น ข่าวหนักและข่าวเบาอีกด้วย

ข่าวหนัก (Hard News) หมายถึง ข่าวที่มุ่งสนองเนื้อหาสาระความรู้ความคิดเห็น เป็นสำคัญ และให้ผลตอบแทนกับผู้รับสารในระยะยาว (Delayed Rewards) กล่าวคือ ทำให้ผู้รับสารเกิดความรู้ความเข้าใจและเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ ได้ ข่าวหนัก ได้แก่ ข่าวเศรษฐกิจ ข่าวการเมือง ข่าวสังคม ข่าวการศึกษา เป็นต้น

ข่าวเบา (Soft News) หมายถึง ข่าวที่คนธรรมดาสามัญทั่วไปให้ความสนใจตาม ปุถุชนวิสัย (Human Interest) เป็นข่าวที่ให้ผลตอบแทนทางอารมณ์โดยทันที (immediate Rewards) เป็นข่าวที่เร้าอารมณ์ผู้อ่าน (Sensational) เช่น ข่าวอาชญากรรม ข่าวภัยพิบัติต่างๆ ข่าวที่เกี่ยวข้องกับเพศ ข่าวบุคคล ข่าวในวงการบันเทิง ตลอดจนข่าวความขัดแย้งและความรุนแรง เป็นต้น

แนวคิดเรื่องรายการเล่าข่าว

ในสมัยโบราณมนุษย์เราสื่อสารกันด้วยการเล่าเรื่อง เพราะยังไม่มีตัวอักษรใช้ การ "เล่าเรื่อง" ของมนุษย์มีลักษณะที่เรียกว่า myth หรือนิทานปรัมปรา ซึ่งเป็นเสมือนคำอธิบายเหตุการณ์ และเรื่องราวต่างๆ ให้ผู้อื่นได้รู้และเข้าใจ เมื่อมีสื่อมวลชนเกิดขึ้นในสังคม ผู้สื่อข่าวก็ได้นำเอาวิธีการเล่าเรื่องในลักษณะเดียวกันกับการเล่านิทานปรัมปรามาใช้ในการรายงานข่าวทางสื่อมวลชน Elizabeth Bird & Robert Dardenne ,1988 (อ้างถึงใน อรรถฎญา มิ่งเมือง, 2535) ซึ่งศึกษาวิธีการเสนอข่าวกล่าวว่า ข่าวมีลักษณะเหมือนนิทานปรัมปรา คือ เป็นการเล่าหรือบรรยายเหตุการณ์ ข่าวมีลักษณะผสมผสานกันระหว่างการรายงานเหตุการณ์กับการเล่าเรื่อง เพราะการรายงานเหตุการณ์เป็นการบอกเล่าความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ส่วนการเล่าเรื่องมักมีการโน้มน้าวใจ มีความรู้สึกส่วนตัวเกี่ยวข้องอยู่ด้วย และเมื่อพิจารณาการเสนอข่าวพบว่า ข่าวมีทั้งการบอกเล่าความจริงและการเล่าเรื่องผสมปนเปกันอยู่ในลักษณะที่นำเอาเรื่องที่เกิดขึ้นจริงมาเล่าตามความเข้าใจและความรู้สึกของผู้เล่าเอง โดยผ่านการจัดระบบข่าวสารให้ชัดเจนและมีประสิทธิภาพเพื่อสื่อสารไปยังผู้อื่น การเล่าเรื่องนี้ทำให้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นลดความเป็นจริงเป็นจึ่งลงและเป็นที่น่าสนใจของคนมากขึ้น และทำให้ผู้รับสารเข้าใจเรื่องราวได้ดีขึ้น

นอกจากนี้ข่าวสารที่เขียนในรูปของการเล่าเรื่องหรือการบรรยายจะกระตุ้นการตอบสนองอารมณ์ของผู้รับสารได้ดีกว่าการเขียนเป็นรายงานข่าวตามรูปแบบเก่าๆ คือ ในรูปแบบการรายงานข้อเท็จจริง เพราะการเล่าเรื่องหรือการบรรยายทำให้น่าสนใจยิ่งขึ้น Terry Eagleton, 1983 (อ้างถึงใน อรรถฎญา, 2535) ได้เปรียบเทียบการรายงานข่าวและการเล่าข่าวในมุมมองของการเล่าเรื่องว่า การรายงานข่าวเป็นการรายงานข้อเท็จจริง (fact) ที่มีรูปแบบอย่างเป็นทางการ ส่วนการเล่าข่าวนั้นเป็นการนำรูปแบบของการเล่าเรื่อง (narrative) ของ fiction มาใช้ เพื่อเป็นการสร้างความบันเทิงและสนุกสนานและง่ายต่อการติดตามข้อมูลข่าวสาร เพราะหน้าที่หลักๆ ของ Fiction คือ การให้ความบันเทิงและความสนุกสนานแก่ผู้รับสาร

รายการข่าวประเภทเล่าข่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของรายการข่าวโทรทัศน์ที่เดิมใช้ผู้ประกาศข่าว และผู้ประกาศข่าวจะต้องรักษาระยะห่างของตนเองกับผู้ชมโดยไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับเนื้อหาของข่าว ไม่วิพากษ์วิจารณ์ข้อมูลในข่าว มุ่งเสนอข่าวแบบตรงไปตรงมาเพราะจะต้องให้ความสำคัญกับความน่าเชื่อถือของข่าว (สุภาพร โพธิ์แก้ว, โฟชันนิ่งแมกกาซีน ฉบับประจำเดือนกันยายน 2548) อาจกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงรูปแบบข่าวโทรทัศน์นั้นเริ่มต้นที่โทรทัศน์ท้องถิ่นในสหรัฐอเมริกา ปี 1971 หน่วยงาน FCC ประกาศใช้กฎข้อบังคับว่าด้วยการเข้าถึงชั่วโมง

ไพรม์ไทม์ (Prime-time Access Rule หรือ PTAR) โดยมีจุดประสงค์สองอย่างด้วยกันคือ หนึ่ง ป้องกันสถานีแม่ผูกขาดเวลาออกอากาศในช่วงเวลาไพรม์ไทม์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผู้ชมมากที่สุด เนื่องจากในสมัยนั้นสถานีโทรทัศน์ท้องถิ่นเป็นสถานีลูกสังกัดอยู่ในสถานีแม่เครือข่ายใดเครือข่ายหนึ่ง ดังนั้นจึงต้องใช้ข่าวและสารคดีจากสถานีแม่ตลอดเวลา และสอง เพื่อกระตุ้นสถานีท้องถิ่นให้ผลิตรายการของตัวเองให้มากขึ้น (วิภา อุตมฉันท, 2545)

ทันทีที่ PTAR มีผลบังคับใช้ สถานีท้องถิ่นก็เริ่มคิดหาทางโดยเงินจากสปอนเซอร์ เริ่มต้นด้วยการดัดแปลงรายการข่าวท้องถิ่นของตนเองให้เป็นรายการสนุกสนาน เบาๆ ไม่ซีเรียส ปรากฏผลสำเร็จเป็นอย่างสูงสามารถทำให้รายการข่าวซึ่งปกติเป็นรายการที่มีผู้ชมไม่มากนักกลายเป็นรายการที่ขายได้ แย่งผู้สนับสนุนรายการกันรุนแรงไม่แพ้รายการประเภทอื่นๆ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับรายการข่าวคือ รูปแบบการนำเสนอและการออกแบบฉากโดยใช้กราฟิกแสงสีต่างๆ ให้ดูตระการตาขึ้น แต่ละสถานีแข่งกันตั้งชื่อรายการให้สะดุดหู เช่น "ABC News" "CBS News" ในปัจจุบันรายการแต่ละรายการจะมีชื่อเฉพาะซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนการตลาด เช่น "Action News" "Eyewitness News" เป็นต้น

Al Primo (อ้างถึงใน วิภา อุตมฉันท, 2545) ผู้อำนวยการข่าวของสถานีโทรทัศน์ WXYZ TV สถานีลูกในสังกัด ABC ที่เมือง Detroit กล่าวถึงหลักการสำคัญ ที่ทำให้เขาประสบความสำเร็จในรายการข่าวว่า หัวใจสำคัญอยู่ที่การสร้างความรู้สึกร่วมให้กับคนดู ผู้สื่อข่าวจะต้องใช้วิธีพูดและวิธีเขียนข่าวซึ่งมีรายละเอียดมากพอที่จะทำให้ชาวบ้านทั่วไปนี้กอกอกและเกิดอารมณ์คล้อยตามได้และหลักการสำคัญอีกข้อหนึ่งคือ ทีมข่าวเองจะต้องรู้สึกสนุกและมีใจเป็นมิตรกับคนดู เพื่อว่าเวลารายงานข่าวต่อหน้ากล้อง จะได้ดูเป็นธรรมชาติไม่ฝืนและเกร็ง วิธีการของ Primo นี้เรียกว่า "Happy talk" ซึ่งเฟื่องฟูมากในยุคนั้น นอกจากนั้น Primo ยังได้ใช้วิธีจัดลำดับข่าวแบบไม่ตายตัว ข่าวพยากรณ์อากาศ หรือข่าวกีฬาก็สามารถสลับขึ้นมาเป็นข่าวต้นๆได้ หากคิดว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจ

ในสหรัฐอเมริกา เรียกรายการสนทนาข่าวว่า "Infotainment" หรือ "Soft News" เป็นธุรกิจนำเสนอข่าวในรูปแบบใหม่ที่ดึงดูดคนดูและโฆษณาด้วยการผสมผสานระหว่างการใช้ข่าวและความบันเทิงไว้ด้วยกัน รายการแบบ News talk ในสหรัฐอเมริกานั้นมีลักษณะเป็นการหยิบยกประเด็นข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์หรือโทรทัศน์ที่เป็นประเด็นร้อนมาพูดถกเถียงกันเพื่อขยายประเด็น โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับเรื่องจริงชีวิตจริงของผู้คน (Human Drama/ Human Interest) ซึ่งรวมถึงชีวิตของคนธรรมดาจนถึงคนดัง (Celebrity) ยิ่งเป็นเรื่องที่สามารถสร้างอารมณ์

เข้าถึงให้กับคนดูได้ยิ่งเป็นที่นิยม นอกจากนี้รายการรูปแบบนี้จะมีการเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องมาออกความคิดเห็นมาสัมภาษณ์ บางรายการมีการให้โทรศัพท์หรืออีเมลเข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นแบบสดๆ

ในส่วนของประเทศไทย รูปแบบของรายการเล่าข่าวได้ออกอากาศในลักษณะของการจัดรายการวิทยุ โดยเริ่มต้นจากการจัดรายการข่าวทางวิทยุครั้งแรกที่สถานีวิทยุ ท.อ. ทุ่งมหาเมฆ ในปี พ.ศ. 2498 สง่า อารัมภีร์ ได้นำข่าวจากหนังสือพิมพ์เสียงอ่างทองมาเสนอทางวิทยุในเวลาเช้าโดยตั้งชื่อรายการว่า "ข่าวสี่มุมบ้าน" เนื้อหาเป็นข่าวอาชญากรรมและข่าวอุบัติเหตุ และในตอนสายเสนอรายการ "ข่าวสี่มุมเมือง" เนื้อหาเป็นข่าวในวงราชการโดย สง่า อารัมภีร์ ได้นำข่าวมาเขียนถ้อยคำหยอกล้อต่างๆ เพิ่มเติมเข้าไป นอกจากนั้นก็ทำเสียงหยอกล้อตามที่เขียนไว้ ผู้ฟังทั่วไปเรียกรายการประเภทนี้ว่า "ข่าวชาวบ้าน" ซึ่งเป็นการเรียกตามเนื้อหาและวิธีการนำเสนอ กล่าวคือเป็นข่าวที่เสนอเรื่องราวที่ชาวบ้านเป็นผู้ก่อกำเนิดขึ้นมา เช่น การทะเลาะวิวาทของชาวบ้านหรือสามีภรรยา เรื่องขี้สาว การหลอกลวงต้มตุ๋น ที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกวัน นอกจากนั้นแล้วยังเป็นข่าวที่ชาวบ้านได้รับผลกระทบหรือเกี่ยวข้อง เช่น เรื่องการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และอาชญากรรมซึ่งเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวชาวบ้าน ซึ่งรายการเล่าข่าวหรือข่าวชาวบ้านนี้เป็นที่นิยมเป็นอย่างมากในสมัยนั้น (อ้างถึงใน อรรถกฤษณ์ มิ่งเมือง, 2535)

รูปแบบ News Talk หรือรายการเล่าข่าวเข้ามาในสื่อโทรทัศน์ของไทยในช่วงปี พ.ศ. 2528 โดย ดร.สมเกียรติ อ่อนวิมล ได้เข้ามาปรับปรุงรูปแบบการเสนอข่าวของ ช่อง 9 อ.ส.ม.ท. ลักษณะการรายงานข่าวที่ปรับปรุงใหม่ได้นำเอารูปแบบการสนทนากับผู้ชมมากกว่าการอ่านข่าวธรรมดา ซึ่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก (วิดา เกียวกุล, 2538) รูปแบบการนำเสนอในสมัยนั้นส่วนใหญ่มุ่งวิเคราะห์ วิพากษ์รัฐบาล รวมทั้งกระแสโลกข้อมูลข่าวสารยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ต่อมารูปแบบการเล่าข่าวได้ถูกนำมาใช้อย่างต่อเนื่อง กระทั่งปัจจุบันรูปแบบการเล่าข่าวเป็นที่นิยมอย่างมาก จะเห็นได้จากการที่สถานีโทรทัศน์ทุกช่องปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอข่าวมาเป็นแบบเล่าข่าวกันมากขึ้น

สุภาพร โพธิ์แก้ว (2548) กล่าวว่า การบริโภคข่าวสารของคนไทย จะเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารผ่านการพูดคุยบอกเล่า ซึ่งตอบสนองความต้องการอยากรู้อยากเห็นในเชิงนี้ ในแง่อุปนิสัยพื้นฐานของคนไทย คนไทยไม่ค่อยชอบพูดคุยเรื่องอะไรหนักๆ กลวิธีนำเสนอแบบคุยข่าวก็ช่วยลดความจริงจังของเนื้อหาข่าวได้ และสังคมไทยก็ไม่ใช่สังคมแห่งการอ่าน ดังนั้นเมื่อมีคนเอา

หนังสือพิมพ์มาอ่านให้ฟังก็ดูจะสอดคล้องกับอุปนิสัยนี้ นอกจากนั้นแล้ว รายการคุยข่าวยังช่วยทดแทนวิถีชีวิตดั้งเดิมที่คุ้นเคย อย่าง "วัฒนธรรมสภากาแฟ" ซึ่งหาได้ยากมากในสังคมทุกวันนี้ โดยเฉพาะสังคมเมืองจากที่เคยไปร้านกาแฟนั่งอ่านข่าวเองแล้วคุยกัน การเปิดโทรทัศน์ดูรายการคุยข่าวก็ทำให้ได้ร่วมวิพากษ์วิจารณ์ ยังมีช่องทางแสดงความคิดเห็นได้ก็เกิดการปฏิสัมพันธ์ อีกทั้งรายการแบบคุยหรือเล่าข่าวยังมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ช่วยอธิบายข่าว
- ช่วยตีความและเลือกมุมที่จะวิเคราะห์มุมที่จะเพิ่มเติมและข้อสังเกต
- ช่วยสร้างบรรยากาศแห่งการวิพากษ์วิจารณ์

ปัจจุบันรายการเล่าข่าวได้กลับมาเป็นที่นิยมอีกครั้งแต่ก็มีหลายอย่างที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากรายการข่าวปัจจุบันนี้เน้นการเล่าข่าวแฝงความบันเทิง ประเด็นข่าวที่ชาวบ้านสนใจ ลดการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลลง ส่วนใหญ่ได้รับผลตอบรับดีจากกลุ่มคนดูที่เป็นผู้หญิง โดยเฉพาะผู้หญิงกลุ่มแม่บ้าน เนื่องจากผู้หญิงกลุ่มนี้มีพื้นฐานของข่าวน้อย จึงต้องการผู้ตัดสินใจแทนที่สามารถนำออกเล่าข้อมูลให้เข้าใจง่าย มีมุมมองที่ผู้ประกาศเห็นว่าดีแล้ว (อรนุช เลิศจรรรยารักษ์, โทชีซันนิงแมกกาซิน ฉบับประจำเดือน กันยายน 2548) นอกจากนั้นแล้วการที่แต่ละสถานีได้ตั้งโดยแต่ละสถานีได้ตั้งผู้ที่มีความสามารถในวงการข่าว หรือที่รู้จักในฐานะ "คนข่าว" เข้ามาเป็นพิธีกรดำเนินรายการหลายคน ไม่ว่าจะเป็น สรยุทธ สุทัศนะจินดา, กนก รัตน์วงศ์สกุล, ธีระ รัชญาไพบูลย์, วราภรณ์ สมพงษ์, วิศาล ดิลกวณิช มาทำหน้าที่ในการเล่าข่าวให้แก่ผู้ชม ซึ่งคนข่าวข้างต้นเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญในการวิเคราะห์ข่าว ผู้ชมจึงได้มอบหมายให้เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการวิพากษ์วิจารณ์แทน เสมือน knowledge broker ที่ทำหน้าที่ติดตามข่าวสารต่างๆ แล้วจึงสรุปวิเคราะห์ข่าวต่างๆ ให้ฟัง ทำให้รายการโทรทัศน์ทั้งหลายผลิตรายการลักษณะนี้เป็นจำนวนมากความสำเร็จของรายการเล่าข่าวนั้นส่วนหนึ่งมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้คนสนใจติดตามข้อมูลข่าวสารมากยิ่งขึ้น โดยเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันล้วนมีผลกระทบต่อคนไทยทั้งสิ้น คนจึงต้องสนใจและบริโภคข่าวสารเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงอีกด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Cynthia M. Lont (1995) ศึกษาผู้หญิงกับสื่อพบว่า ผู้หญิงมีความสนใจในการอ่านหนังสือพิมพ์น้อยกว่าผู้ชาย ซึ่ง Lont ค้นพบว่า การที่ผู้หญิงสนใจหนังสือพิมพ์น้อยกว่าผู้ชายนั้นเป็นเพราะ หนังสือพิมพ์มีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงอยู่น้อยมาก ซึ่งผู้หญิงเองต้องการเนื้อหาเรื่องการศึกษา สวัสดิการสังคม ความปลอดภัยสุขภาพ เศรษฐกิจในครัวเรือน เป็นต้น

Dorothy Hobson (1980) ศึกษาการใช้สื่อมวลชนของแม่บ้าน พบว่า แม่บ้านใช้สื่อมวลชนต่างๆ เพื่อเป็นเพื่อนแก้เหงาในระหว่างทำงานบ้าน เพราะสามีและลูกออกไปทำงานและไปโรงเรียนกันหมด อีกทั้งโทรทัศน์ยังเป็นเสมือนประตูที่เปิดไปสู่โลกภายนอกให้กับแม่บ้าน ในส่วนของข่าวสารนั้น Hobson อธิบายว่า การที่แม่บ้านไม่อาจติดตามหรือไม่ชอบที่จะรับชมข่าวหนัก (Hard news) ประเภทการเมือง เศรษฐกิจ ได้นั้น ก็เป็นเพราะข่าวเหล่านั้นจำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ พอสมควร ซึ่งเรื่องราวเหล่านั้นเป็นเรื่องราวของพื้นที่นอกบ้าน ขณะที่พื้นที่ของแม่บ้านก็คือพื้นที่ภายในบ้าน

Janice Radway (1987) ได้ศึกษาผู้หญิงกับการอ่านนิยายโรมานซ์ พบว่า สำหรับผู้หญิงแล้ว การอ่านนิยายเป็นกิจกรรมที่แตกต่างออกไปจากงานบ้านที่เธอทำอยู่ประจำ เพราะเป็นกิจกรรมที่เธอได้กระทำเพื่อตัวเอง ดังนั้นการอ่านนิยายโรมานซ์จึงเป็นการประกาศอิสรภาพ (Declaration of Independence) ที่ผู้หญิงสามารถขบถต่อวาทกรรมชายเป็นใหญ่

สมสุข หินวิมาน (2541) ศึกษาการดูแลครอบครัวของคนไทยของแม่บ้านพบว่า เพศสภาพเป็นตัวแปรสำคัญในการใช้โทรทัศน์ในครัวเรือน การที่ผู้หญิงนิยมว่า บ้านคือเขตแดนที่เธอต้องเสียสละทั้งตัวทั้งหัวใจให้ ทำให้การดูโทรทัศน์ของเธอมีได้มีลักษณะสิ้นเปลืองอย่างต่อเนื่อง การดูโทรทัศน์ของแม่บ้านเป็นกิจกรรมที่มีการขัดจังหวะเป็นระยะๆ (Distracted and Interrupted) ขณะที่สามีและลูกๆ สามารถดูโทรทัศน์ได้อย่างต่อเนื่องมากกว่า อย่างไรก็ตามหลังจากที่สามีและลูกๆ ออกไปข้างนอกแม่บ้านจึงจะมีอิสระเต็มที่ในการดูโทรทัศน์

อรัญญา มิ่งเมือง (2535) ศึกษาเรื่องรายการเล่าข่าวทางวิทยุพบว่า วิธีการเล่าข่าวของผู้จัดรายการที่เป็นกรณีศึกษาประกอบไปด้วยการบรรยาย การสร้างมุขตลก การสร้างภาพพจน์ การแสดงความคิดเห็น และการวิพากษ์วิจารณ์ ผู้จัดรายการนำข่าวมาเล่าในรูปแบบคล้ายการแสดง มีการสร้างสรรค์อันเกิดจากจินตนาการ (Improvisation) ที่นอกเหนือไปจากข้อเท็จจริงหรือบทข่าวที่

จัดเตรียมไว้ ทำให้การเล่าข่าวมีความน่าสนใจยิ่งขึ้น ทั้งนี้ความสามารถพิเศษเฉพาะตัวของแต่ละคนเกิดจากประสบการณ์ที่สั่งสมมา และการเล่าข่าวในลักษณะดังกล่าวเป็นการนำเอาการเล่าแบบมุขปาฐะมาใช้ในการนำเสนอข่าววิทยุ ส่วนความหมายโดยอรรถและความหมายโดยนัยที่ปรากฏออกมาจากการเล่าข่าวได้แสดงให้เห็นถึงแนวความคิด จุดมุ่งหมาย ความเชื่อและทัศนคติหลายๆประการของผู้จัดรายการที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันออกไป

กรอบแนวคิด (Framework)

